

MED SPOMINOM IN POZABO

ŽRTVE FAŠISTIČNEGA TABORIŠČA KAMPOR Z IGA IN OKOLICE

MED SPOMINOM IN POZABO
ŽRTVE FAŠISTIČNEGA TABORIŠČA KAMPOR Z IGA IN OKOLICE

Zgodovina

Raziskovalna naloga

Avtorica: Hana Smole

4. letnik

Mentorica: Petra Štampfl, Gimnazija Jožeta Plečnika Ljubljana

Somentorica: dr. Urška Strle, ZRC SAZU in ZRS Koper

2024

Gimnazija Jožeta Plečnika Ljubljana

KAZALO

POVZETEK	6
UVOD	8
TEORETIČNI DEL	10
ZGODOVINSKI VIRI	10
USTNA ZGODOVINA	10
AKTIVNI PRISTOP K USTNI ZGODOVINI	11
DRUGA SVETOVNA VOJNA NA SLOVENSKEM OZEMLJU	14
APRILSKA VOJNA.....	14
RAZKOSANJE SLOVENSKEGA OZEMLJA	14
RAZNARODOVALNA POLITIKA OKUPATORJEV	16
ITALIJANSKI OKUPACIJSKI SISTEM	18
FAŠISTIČNO KONCENTRACIJSKO TABORIŠČE KAMPOR NA OTOKU RABU.....	19
RAZISKOVALNI DEL.....	28
PRVI DEL: PISMA JOŽETA IN IVANA MODICA	30
DRUGI DEL: INTERVJU Z JOŽETOM ŠKRABO	37
OSTALI INTERVJUJI	40
RAZPRAVA	43
ZAKLJUČEK.....	47
PRILOGA 1: PISMA JOŽETA IN IVANA MODICA	49
PRILOGA 2: INTERVJU Z JOŽETOM ŠKRABO	66
PRILOGA 3: PREGLEDNICA SOGOVORCEV	70
PRILOGA 4: RODOVNIK DRUŽINE MODIC IN ŠKRABA	72
PRILOGA 5: RODBINSKA POLA DRUŽINE MODIC	73
VIRI IN LITERATURA	74

KAZALO SLIK

Slika 1: Intervju z Jožetom Škrabo na njegovem domu v Iški 3. 2. 2024	13
Slika 2: Slovensko ozemlje med okupacijo	15
Slika 3: Italijanska fašistična taborišča za civiliste 1940–1943	18
Slika 4: Taborišče Kampor za moške z bonifiko v ozadju	20
Slika 5: Taborišče Kampor za ženske, otroke, starce in ostarele	21
Slika 6: Tloris koncentracijskega taborišča na otoku Rabu	22
Slika 7: Prihod interniranih žensk z otroki v taborišče	23
Slika 8: Pokopališče umrlih taboriščnikov na otoku Rabu	27
Slika 9: Pisma Jožeta in Ivana Modica skrita med starimi nogavicami.....	30
Slika 10: Fotografija Ivane (Hane) in Alojzije Modic	31
Slika 11: Fotografija šivalnega stroja, ki ga je italijanski vojak pustil pri družini Modic	31
Slika 12: Fotografija družine Modic (po domače Jurčkovi) iz leta 1936	32
Slika 13: Mestna pehotna vojašnica na Metelkovi ulici v Ljubljani z začetka 20. stoletja ...	38
Slika 14: Zakonca Alojzija in Jožef Škraba pred domačo hišo v Iški	39
Slika 15: Štefanija Starin s prstanom, ki ga je oče izdelal na Rabu	41

SEZNAM PRILOG

Priloga 1: Pisma Jožeta in Ivana Modica

Priloga 2: Intervju z Jožetom Škrabo

Priloga 3: Preglednica sogovorcev

Priloga 4: Rodovnik družine Modic in Škraba

Priloga 5: Rodbinska pola družine Modic

POVZETEK

MED SPOMINOM IN POZABO – ŽRTVE FAŠISTIČNEGA TABORIŠČA KAMPOR Z IGA IN OKOLICE

Raziskovalka: Hana Smole, 4. f

Gimnazija Jožeta Plečnika Ljubljana

Mentorica Petra Štampfl, Gimnazija Jožeta Plečnika Ljubljana

Somentorica: dr. Urška Strle, ZRC SAZU in ZRS Koper

Ključne besede: druga svetovna vojna, fašistična koncentracijska taborišča za civiliste, taborišče Kampor na Rabu, ustna zgodovina, pisma.

Italijani so med drugo svetovno vojno na slovenskem ozemlju okupirali Notranjsko, Ljubljano z okolico in večino Dolenjske. Sprva milejša italijanska okupacijska politika je postajala z razmahom oboroženega odpora proti okupatorju nasilnejša. Leta 1942 so fašisti vzpostavili koncentracijsko taborišče Kampor za civiliste na hrvaškem otoku Rabu. V to taborišče je bilo interniranih 15.000 Slovencev in Hrvatov ter 3.360 Judov. Fašistično taborišče na kamporskem polju je sodilo med najhujša italijanska koncentracijska taborišča. Razmere za bivanje so bile izjemno slabe, saj so bili interniranci nastanjeni v šotorih brez ustrezne zaščite pred vročino poleti in mrazom pozimi. Med številnimi nadlogami, ki so pestile ljudi v taborišču, sta bili najhujši žeja in lakota.

Raziskovalna naloga temelji na analizi pisem, ki sta jih Ivan in Jože Modic med internacijo pošiljala domačim, in na analizi petih intervjujev s potomci preživelih internirancev. Pomembna podlaga za raziskovanje so bila tudi posneta in zapisana pričevanja preživelih Slovenk in Slovencev, ki so jih fašisti zaprli v taborišče Kampor, in strokovna zgodovinska literatura.

Izsledki raziskovalne naloge so, da pisma internirancev domačim niso vedno odslikavala resničnega stanja v taborišču, da je internacija v koncentracijsko taborišče Kampor internirance in njihove potomce življenjsko zaznamovala in da so bile družine internirancev zaradi nasilja italijanskega okupatorja in internacije družinskih članov materialno oškodovane.

Namen raziskovalne naloge je ohraniti spomin na usode posameznih internirancev v koncentracijsko taborišče Kampor na otoku Rabu. Želim si, da bo raziskovalna naloga temo fašističnih koncentracijskih taborišč približala mojim vrstnikom, saj sem med raziskovanjem ugotovila, da večina o tem ne ve veliko.

UVOD

Septembra 2023 sem v hiši svojih prednikov v Mateni po naključju odkrila pisma bratov Ivana in Jožeta Modica, ki sta jih med internacijo v italijanskem fašističnem koncentracijskem taborišču Kampor na Rabu pošiljala domačim. Odkritje me je presenetilo, ker pred tem nisem vedela, da so italijanska fašistična taborišča obstajala in da so bili v njih internirani moji predniki. Ko sem pisma, ki so pri meni vzbudila veliko zanimanje, pokazala staršem, sem izvedela, da nista bila edina sorodnika, ki sta bila internirana. V taborišče Kampor na otoku Rabu so fašisti internirali tudi mojega pradedo Jožefa Škrabo in njegovega brata Jakoba Škrabo. To spoznanje me je spodbudilo k nadaljnjemu raziskovanju družinske zgodovine.

Za pisanje raziskovalne naloge sem se odločila, ker sem želela izvedeti več o italijanski okupaciji slovenskega ozemlja in o fašističnih taboriščih, ki so delovala med drugo svetovno vojno. Analizirala sem pisma Ivana in Jožeta Modica, izvedla pet intervjujev, si ogledala dokumentarna filma *Italijansko koncentracijsko taborišče na otoku Rabu* in *Strah ostane*, se pogovarjala s scenaristko slednjega Sašo Petejan in prebrala ter poslušala pričevanja preživelih internirancev koncentracijskega taborišča Kampor na Rabu. Med raziskovanjem sem spoznala, da so po osemdesetih letih očividci bodisi pokojni bodisi ostareli, zato se časov okupacije in internacije ne spominjajo več. Zato se mi je zdelo še bolj pomembno, da usode teh internirancev zberem in zapišem, da ne bodo za večno prešle v pozabo. Čeprav je tema fašističnih koncentracijskih taborišč druge svetovne vojne dobro raziskana, so me zanimala pričevanja posameznikov in intimna družinska preteklost. Upam tudi, da bom s svojim raziskovanjem temo fašističnih koncentracijskih taborišč približala svojim vrstnikom, saj sem med raziskovanjem ugotovila, da večina o tem ne ve veliko.

Med raziskovanjem sem oblikovala štiri hipoteze.

Hipoteza 1: Italijanski okupacijski sistem je postopoma postajal vse bolj nasilen, zato je čas italijanske okupacije ljudem ostal v bolečem spominu.

Hipoteza 2: Pisma internirancev domačim ne odslikavajo povsem resničnega stanja v taborišču Kampor na Rabu.

Hipoteza 3: Internacija v taborišču Kampor na Rabu je internirance in njihove potomce življenjsko zaznamovala.

Hipoteza 4: Družine internirancev so bile zaradi nasilja okupatorja in internacije družinskega člana materialno oškodovane

V teoretičnem delu raziskovalne naloge naštejem zgodovinske vire in predstavim postopek aktivnega pristopa k ustni zgodovini, ki sem ga med raziskovanjem uporabila. V podpoglavju V nadaljevanju na kratko predstavim začetek druge svetovne vojne v Sloveniji, razkosanje slovenskega ozemlja med različne okupatorje in okupacijske politike nemškega, madžarskega in predvsem italijanskega okupatorja. Nato predstavim ustanovitev, delovanje in razpustitev italijanskega fašističnega koncentracijskega taborišča Kampor na Rabu.

V raziskovalnem delu predstavim metodo raziskovalnega dela in njen potek, predstavim ozadje italijanske okupacije Ižanskega območja, analiziram vsebino pisem Ivana in Jožeta Modica ter predstavim vsebino izvedenih intervjujev. V razpravi predstavim in komentiram ugotovitve, do katerih sem prišla z analizo vsebine pisem in intervjujev ter prebiranjem strokovne literature. V zaključku izpostavim temeljne ugotovitve in možnosti za nadaljnje raziskovanje.

TEORETIČNI DEL

ZGODOVINSKI VIRI

Zgodovino spoznavamo prek sledi, ki jih je zapustil človek. Te sledi imenujemo zgodovinski viri. Zgodovinski viri so raznoliki, glede na obliko jih delimo na pisne, materialne, ustne in avdio-vizualne. Glede na to, ali je bil avtor priča zgodovinskemu dogajanju ali ne, pa jih delimo na primarne in sekundarne. Primarni viri izhajajo iz očividcev zgodovinskega dogajanja, kar pomeni, da je bil avtor priča zgodovinskemu dogajanju. Sekundarni viri pa so nastali na podlagi primarnih.

Zgodovinar v procesu raziskovanja preuči, če je to seveda mogoče, raznolike in po možnosti večperspektivne vire, ki zgodovinske dogodke, pojave in procese prikazujejo z različnih vidikov. Vsak vir mora ovrednotiti, kar pomeni, da opredeli njegov izvor (čas in kraj nastanka, avtor, namen), perspektivo (ali je vir pristranski ali nepristranski) in verodostojnost (ali prinaša resnico, zanesljiv opis, dejstva ...). (Cedilnik 2018: 8–10)

USTNA ZGODOVINA

Laura M. Wendling in Barry A. Lanman sta prikazala dva različna načina pristopanja k ustni zgodovini. Kadar preučujemo že obstoječe ustne vire, kot so posneti intervjuji, pričevanja ljudi v obliki napisanih knjig, posnetih filmov in različnih oddaj, govorimo o pasivnem pristopu k ustni zgodovini. Drugi način je aktivni pristop k ustni zgodovini, največkrat s posnetimi intervjuji pričevanj prvoosebne pripovedi, ko preživeli opisuje dogodek, ki ga je bodisi sam doživel bodisi mu je bil priča. Avtorja poudarjata, da je pomembno, da so gradiva ustne zgodovine dostopna širši javnosti in da so pravilno shranjena, saj bodo na ta način ostala večna. (Trškan 2022: 25)

AKTIVNI PRISTOP K USTNI ZGODOVINI

Za uspešen aktivni pristop k ustni zgodovini postopek razdelimo na več korakov.

1. Organizacija in tehnična priprava

Da bo intervju potekal brez zapletov, se moramo nanj prej ustrezno pripraviti. Določimo temo intervjuja, pripravimo zapiske, določimo število izpraševancev, pripravimo pripomočke za snemanje in shranjevanje posnetkov, izračunamo stroške intervjuja in se dogovorimo o kraju, času in trajanju intervjuja. Pri izvajanju intervjuja moramo upoštevati etnična načela in pravice intervjuvancev, zato pred začetkom pridobimo njihovo soglasje za objavo in uporabo intervjuja v šolske namene.

2. Vsebinska priprava

Preden začnemo z intervjujem, načrtujemo vprašanja in njihov vrstni red. Lahko jih opremimo z dejstvi, da jih izpraševanec lažje razume. Pozanimamo se o izpraševancu, zberemo osnovne podatke o njem in preverimo, ali razume temo intervjuja. Razmislimo, kako bo intervju potekal.

3. Izvedba intervjuja

Najprej pripravimo pripomočke za snemanje in shranjevanje posnetkov. Izpraševanca pripravimo, lahko mu še enkrat predstavimo temo in potek intervjuja, skušamo ustvariti prijetno in sproščeno vzdušje. Vključimo snemalne pripomočke in začnemo postavljati vprašanja. Intervju zaključimo.

4. Prepisovanje in zapis

Zavoljo preglednosti in urejenosti se poslužujemo le ene tehnike zapisovanja. Pri prepisovanju smo pozorni na slog in razumljivost zapisanega. Nato zapise pregledamo in po potrebi uredimo.

5. Analiza in interpretacija

Pri interpretiranju intervjuja moramo biti pozorni na točnost informacij. Točnost podatkov preverimo, saj je možno, da je izpraševanec po pomoti ali zaradi časovne distance navedel napačne podatke. Pri pisanju ugotovitev moramo o odgovorih intervjuvanca razmišljati kritično. S tem se skušamo izogniti zmotnemu dojemanju dogodkov in informacij, da ne bi prišlo do napačne analize intervjuja. Moramo se zavedati, da so odgovori lahko subjektivni in ne dejanski.

6. Objava in javna predstavitev

Pred objavo intervjuja o tem obvezno obvestimo intervjuvanca. Najbolje je, da intervju objavimo za širšo javnost, da se ga lahko uporablja v raziskovalne in šolske namene.

7. Shranitev in javni dostop

Primerno je, da intervju shranimo v ustanovah, kjer je javno dostopen. Gradivo uredimo in ga shranimo v arhivih, muzejih ali večjih knjižnicah. (Trškan 2022: 24–26)

Slika 1: Intervju z Jožetom Škrabo na njegovem domu v Iški 3. 2. 2024

(Foto: Tina Škraba Smole)

DRUGA SVETOVNA VOJNA NA SLOVENSKEM OZEMLJU

APRILSKA VOJNA

Druga svetovna vojna, ki je v Evropi divjala od 1. septembra 1939, ko je nacistična Nemčija brez vojne napovedi napadla Poljsko, je 6. aprila 1941 zajela Kraljevino Jugoslavijo. Hitler se je za sočasen napad na Jugoslavijo in Grčijo odločil, da bi utrdil vojaški položaj na Balkanu. Nezaupanje so v njem sprožili tudi protesti po Jugoslaviji in državni udar jugoslovanskega probritansko usmerjenega vojaškega vrha po pristopu Kraljevine Jugoslavije k trojnemu paktu. Vojska Kraljevine Jugoslavije je bila v t. i. aprilski vojni (6.–17. april 1941) poražena, kralj Peter II. in jugoslovanska vlada pa sta se umaknili v London. Za napad sta Nemčija in Italija namenili »vsaka po dve armadi oz. 51 divizij z okoli 830.000 vojakov“. (Čepič, Guštin, Troha 2017: 43) Začel se je 6. aprila zjutraj z bombardiranjem Beograda in drugih mest, hkrati pa so meje jugoslovanske države prekoračile nemške kopenske enote. Jugoslovanska vojska na napad ni bila pripravljena. Mobilizacijo je začela izvajati šele tri dni pred napadom, obrambne linije na meji niso bile končane ali pa so bile neuporabne. Italijanska vojska je vpadla 8. aprila, Madžarska pa šele 11. aprila, ko Jugoslavije uradno ni bilo več. (Čepič, Guštin, Troha 2017: 43–47)

Aprilska vojna je bila kratka, saj slabo izurjena, številčno šibkejša in še ne v celoti mobilizirana jugoslovanska kraljeva vojska ni mogla organizirati učinkovite obrambe. Ko je jugoslovanska vojska 17. aprila 1941 podpisala kapitulacijo, je bilo ozemlje Dravske banovine že razdeljeno med tri okupatorje. (Štih, Simonti, Vodopivec 2016: 590)

RAZKOSANJE SLOVENSKEGA OZEMLJA

Ozemlje Dravske banovine so si prvotno razdelili trije okupatorji. Nemci so okupirali Gorenjsko, Štajersko, manjši del Dolenjske, Mežiško dolino in štiri vasi na severu Prekmurja. Ljubljana z okolico, Notranjska in večina Dolenjske je bila pod italijansko oblastjo. Madžari so od Nemcev dobili večino Prekmurja. (Štih, Simonti, Vodopivec 2016: 590) Nekaj vasi v okolici Bregane je kasneje pripadlo Neodvisni državi Hrvaški. (Godeša 2015: 8)

Slika 2: Slovensko ozemlje pod okupacijo

(Avtor zemljevida: Andrej Gale, vzeto iz: Zgodovina 4. Sodobnost. Učbenik za zgodovino v 4. letniku gimnazij. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2021, str. 187.)

Madžari so Prekmurje priključili državi še istega leta in tam živečim Slovencem podelili madžarsko državljanstvo. Nemci so okupirano ozemlje razdelili na Spodnjo Štajersko in „zasedena območja Koroške in Kranjske“. Nikoli ga niso formalno priključili k svoji državi. Italijani so svoj del okupiranega ozemlja poimenovali Ljubljanska pokrajina (Provincia di Lubiana) in ga kmalu po okupaciji priključili h Kraljevini Italiji. (Štih, Simonti, Vodopivec 2016: 592–593)

RAZNARODOVALNA POLITIKA OKUPATORJEV

Noben od okupatorjev Slovincem ni priznaval narodnih pravic, lastne kulture in jezika. Zasedeno ozemlje so želeli čim prej priključiti svoji državi in na njem vpeljati svoj politični, pravni in družbeni red. Slovence so hoteli nasilno asimilirati, torej iz njih napraviti Nemce, Italijane, Madžare. Želeli so uničiti slovenski narod, slovensko kulturo in slovenščino, zato pravimo, da so nad Slovenci izvajali etnocid. Vršili so raznovrstne oblike nasilja, da bi uničili narodovo identiteto. (Godeša 2015: 4–10)

Najbolj nasilen je bil nemški okupacijski sistem. Nacisti so ponemčili slovenske zapise, imena in priimke prebivalcev in imena krajev. Uvedli so nemščino v šolstvu in uničevali slovenske knjige in časopise, ukinili so slovenske organizacije, društva, posojilnice in hranilnice. Mnogim zasebnikom in Cerkvi so zaplenili premoženje. Prebivalstvo so rasno, nacionalno in politično pregledali. Tisti, ki so dobili dobre ocene, so bili sprejeti v raznarodovalni organizaciji, Steirischer Heimatbund in Kärntner Volksbund. Z območja Obsotelja in Zasavja so načrtovali izgon 260.000 Slovencev. Območje je bilo za Tretji rajh pomembno, saj je predstavljalo južno mejo rajha. Na Spodnjem Štajerskem in Gorenjskem so ustanavljali taborišča in centre za izgon Slovencev s slabimi rasnimi, nacionalnimi in političnimi ocenami. To so bili npr. trapistovski samostan v Rajhenburgu, kapucinski samostan v Celju, grad Borl pri Ptuj ... V njih so ljudi psihično in telesno mučili. Od tam so jih izganjali večinoma v Srbijo, Neodvisno državo Hrvaško ali v Nemčijo, v taborišča Volksdeutsche Mittelstelle. Na zapuščene domove izgnanih Slovencev so naseljevali kočevske in druge Nemce, ki so tam živeli do konca vojne, ko so ostali brez domovine. Med nasilne okupatorjeve ukrepe sodijo tudi streljanje talcev, internacija v različna, tudi uničevalna, nacistična taborišča in prisilna mobilizacija slovenskih moških v nemško vojsko. (Fürst, Kokalj Kočever 2014: 11–19, 35)

Tudi Madžari niso priznavali slovenstva. Opirali so se na vendsko teorijo, ki je želela dokazati, da prekmurski Slovenci niso Slovenci, temveč Madžari. Ločili so staroselce od priseljencev, slednje so izgnali, veliko jih je umrlo v taborišču Sárvár. Ustanovili so Madžarsko izobraževalno društvo, ki je želelo pospešiti madžarizacijo. Slovenščina v literaturi ni bila dovoljena, razen prekmursko narečje v verskih publikacijah. Leta 1942 so Madžari začeli Prekmurce mobilizirati v madžarsko vojsko. Po nemški zasedbi območja leta 1944 so Nemci začeli izvajati holokavst nad prekmurskimi Judi. (Godeša 2015: 17)

Italijanski okupacijski režim je bil od začetka milejši od nemškega in madžarskega. Da bi si Slovence pridobili na svojo stran, so temu prilagodili okupacijsko politiko. Leta 1941 so sprejeli statut, s katerim so Slovincem obljubili narodno in kulturno avtonomijo. Ker jim je primanjkovalo uradništva, so se pri vodenju uprave naslonili na slovenski kader. Slovenščina je bila dovoljena, prav tako slovenske šole in kulturne ustanove, a je vse nadzorovala cenzura. Moškim ni bilo treba služiti v italijanski vojski. S takim „milejšim“ pristopom so skušali deželo politično, kulturno in gospodarsko zbližati z italijansko državo. Upali so, da bo navidezna dobrohotnost in politična, kulturna in gospodarska privlačnost Italije pripomogla k hitrejši fašizaciji slovenskega prebivalstva. Verjeli so tudi, da bo domače prebivalstvo do njih gojilo simpatije zaradi presunljivih pričevanj slovenskih beguncev z nemškega okupacijskega območja. Zaradi vse močnejšega delovanja odporniškega gibanja in ravnodušnega odziva prebivalcev na okupacijski sistem so se Italijani spomladi leta 1942 odločili za zaostritev ukrepov. Mussolini je v govoru vojaškim funkcionarjem 31. julija 1942 zahteval, da se preide iz t. i. „blagega“ načina na „hudega“. Začele so se množične aretacije, streljanje talcev in deportacije v fašistična koncentracijska taborišča. Ukrepi italijanskih okupatorjev so se stopnjevali tudi s širjenjem odporniškega gibanja. (Godeša 2015: 15–17)

ITALIJANSKI OKUPACIJSKI SISTEM

Spomladi leta 1942 so Italijani po zaostritvi okupacijske politike načrtovali izgon 100.000 prebivalcev iz Ljubljanske pokrajine. Izgon prebivalstva so načrtovali zaradi naraščanja podpore odporniškemu gibanju in ker »milejša« okupacijska politika ni prinesla želenih rezultatov. Toliko ljudi sicer niso nikoli izgnali, so pa začeli prebivalce okupiranega ozemlja množično deportirati v koncentracijska taborišča. (Godeša 2015: 16) Najbolj znana in največja fašistična koncentracijska taborišča so bila Kampor na Rabu, Gonars, Padova-Chiesanuova, Visco in Renicci. Internirali so vse tiste, ki so bili osumljeni sodelovanja s partizani, prav tako pa tudi civiliste, ki so jih predvideli za razselitev in uničenje. (Janež 2003: 3) Niso prizanesli niti ženskam, nosečnicam, otrokom in ostarelim. (Janež 1988: 5) V celoti je bilo interniranih približno 25.000 do 30.000 oseb oz. 7–9 % prebivalstva Ljubljanske pokrajine. Večina je taborišča lahko zapustila šele po kapitulaciji Italije septembra 1943. (Repe 2015: 32)

Slika 3: Italijanska fašistična taborišča za civiliste 1940–1943

(Vir: C. S. Capogreco, vzeto iz Petejan, S. (2014). Strah ostane. Scenarij Saša Petejan, režiser Dušan Moravec, Ljubljana: RTV Slovenija.)

Razlogov za deportacijo je bilo več. Najpogosteje so internirance aretirali, ker jih je nekdo izdal ali pa so jih italijanske oblasti ujele pri sodelovanju s partizani ali so bili tega osumljeni. Zelo veliko ljudi je bilo aretiranih v času italijanske roške ofenzive, ki so jo Italijani začeli, da bi oslabili narodnoosvobodilno gibanje na Dolenjskem in Notranjskem. (Luthar, Verginella, Strle 2023: 109, 113)

V mestih so po posameznih predelih polovili moške in jih s pomočjo domačih vohunov preiskali. Okupatorju nenaklonjene in politično sumljive so predvideli za internacijo. Podeželsko prebivalstvo so aretirali v t. i. rastrellamentih, vojaških čistkah, ko so vojaške enote preiskale vnaprej določene predele podeželja. Sistematično in temeljito so z vojsko pregledali Dolenjsko, Belo krajino in Notranjsko. Mnoge zajete ljudi so ustrelili, še preden so prišli do taborišča. Veliko domačij so požgali, predvsem na Notranjskem in v Gorskem Kotarju so izpraznili in požgali cele vasi. Iz Ljubljanske pokrajine je bilo tako interniranih okoli 30.000 oseb. (Janež 1988: 4)

FAŠISTIČNO KONCENTRACIJSKO TABORIŠČE KAMPOR NA OTOKU RABU

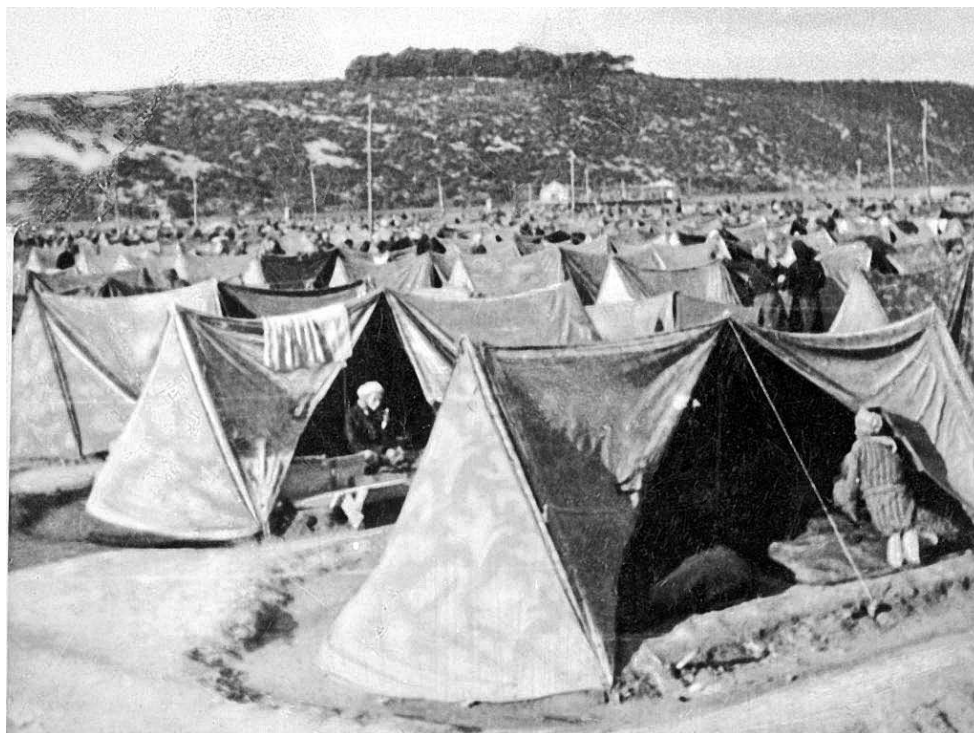
Taborišče Kampor na Rabu je bilo daleč najslabše organizirano in preskrbljeno italijansko fašistično taborišče na evropskih tleh. Delovalo je kratek čas, in sicer od julija 1942 do septembra 1943, a je v njem trpelo okoli 15.000 taboriščnikov, predvsem Slovencev, Hrvatov in Judov. Nahajalo se je na polju med Zalivom svete Eufemije in Kamporskim zalivom na otoku Rabu na današnjem Hrvaškem. Prostor zanj je italijanska vojska začela pripravljati 2. julija 1942. Domačini so morali takoj pospraviti pridelke s polja, kamor so 6. julija Italijani začeli dovažati gradbeni material. Mobiliziranih je bilo približno 300 domačinov, ki so morali začeti urejati cesto od mesta Rab do Kamporja. Domačini niso vedeli, kaj bodo na polju zgradili. (Janež 2003: 4–5)

Slika 4: Taborišče Kampor za moške z bonifiko v ozadju

(Vzeto iz: Herman, J. (2003). *Koncentracijsko taborišče Kampor na otoku Rabu 1942–1943*. Ljubljana: Taboriščni odbor Rab pri Koordinacijskem odboru žrtev nacifašističnega nasilja GO ZZB NOB Slovenije, str. 6.)

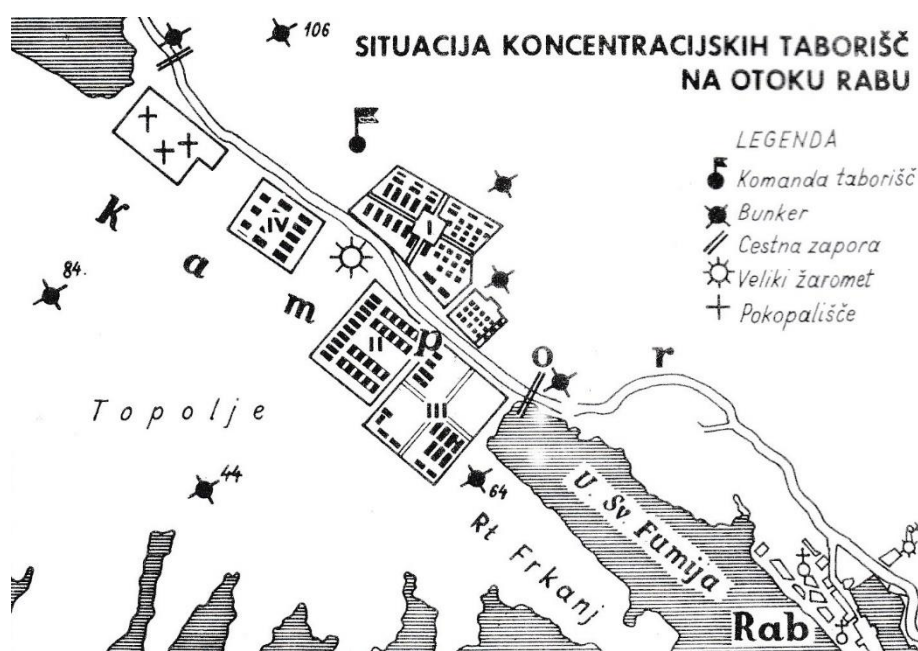
Na Rab je prva skupina internirancev, to je bilo 170 Slovencev, prispela 27. julija 1942. V naslednjih dneh in tednih so prihajali novi transporti. Nekateri transporti niso imeli seznama prispelih, zgolj število, zato ni znano, koliko internirancev je v resnici doživelo to taborišče. Po oceni je bilo v kamporsko taborišče interniranih približno 10.000 Slovencev. (Janež 2003: 5) Ko so prispeli prvi interniranci, je bilo taborišče še delovišče, zato so morali šotore postaviti sami. Sprva so v šotorih ležali na golih tleh, kasneje pa so spali na slami, ki jo je bilo vedno premalo. Zaradi prostorske stiske je bilo v šotoru za štiri ljudi nastanjenih tudi do devet oseb. (str. 157) (Luthar, Verginella, Strle 2023: 164–165)

Slika 5: Taborišče Kampor za ženske, otroke, starce in invalide

(Vzeto iz: Herman, J. (2003). *Koncentracijsko taborišče Kampor na otoku Rabu 1942–1943*. Ljubljana: Taboriščni odbor Rab pri Koordinacijskem odboru žrtev nacifašističnega nasilja GO ZZB NOB Slovenije, str. 7.)

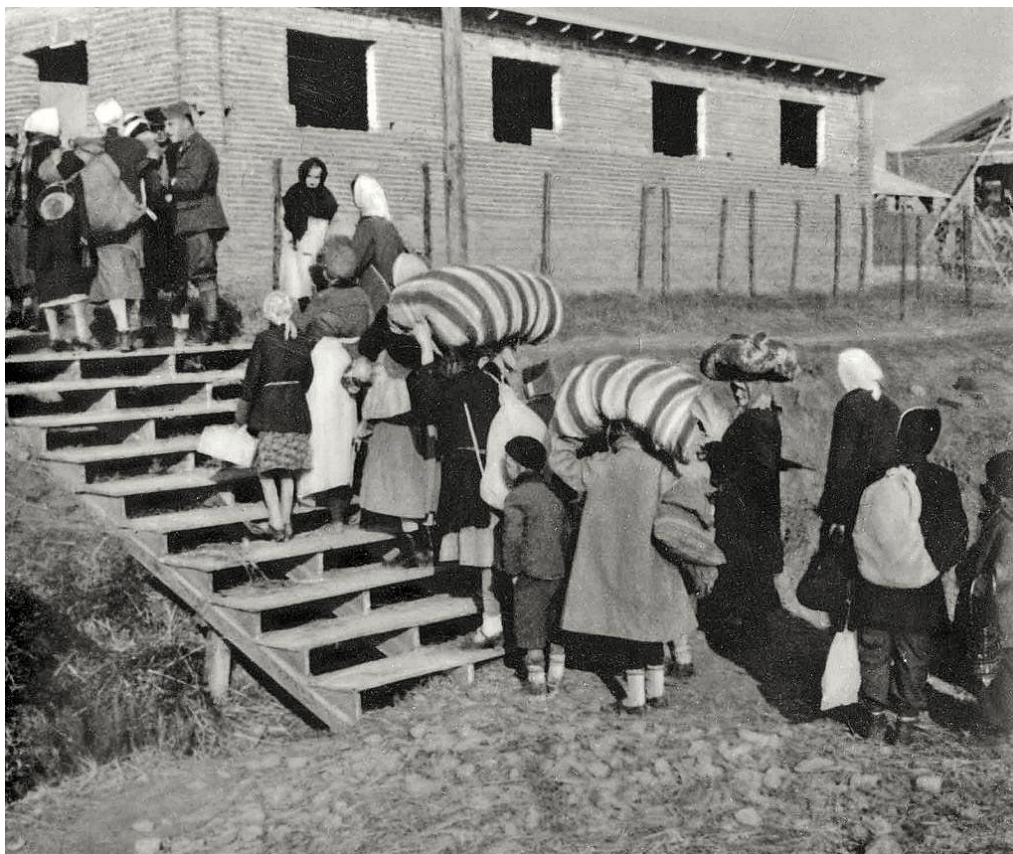
Taborišče je bilo razdeljeno na naslednje dele: bonifiko (sprejemno taborišče), moško (na sliki 3 označeno s številko I), žensko (na sliki 3 označeno s številko III) in judovsko taborišče (na sliki 3 označeno s številko II) ter prisilne delavnice (na sliki 3 označene s številko IV). Sprva je bilo na polju le sprejemno in moško taborišče, vendar so zaradi prostorske stiske 15. avgusta 1942 začeli na nasprotni strani poti graditi še ločeno taborišče za ženske. Moško in žensko taborišče sta bila razdeljena na štiri sektorje. Moško je imelo na sredini še večji prostor za zборе in deljenje hrane, ki so ga interniranci poimenovali Trg lakote. (Janež 2003: 5)

Slika 6: Tloris koncentracijskega taborišča na otoku Rabu

(Vzeto iz: Herman, J. (2003). *Koncentracijsko taborišče Kampor na otoku Rabu 1942–1943*. Ljubljana: Taboriščni odbor Rab pri Koordinacijskem odboru žrtev nacifašističnega nasilja GO ZZB NOB Slovenije, str. 4.)

Ob prihodu v taborišče so bili moški ločeni od družin. Nato so se morali interniranci sleči do golega. Njihova oblačila so bila prekuhana oz. razkužena, ljudje sami pa so se morali v bonifiki stuširati. Tam so jih ostrigli oz. pobrili po glavi in mednožju. Odvzeli so jim ves denar in vredne predmete, npr. nakit in ure, pa tudi fotografije in knjige. Goloto in striženje so interniranci doživljali kot posebej sramotno in ponižujoče. Mnogim se je vtisnilo v spomin, kako so popolnoma goli čakali v kolonah in kako grdo so jih takrat zbadali italijanski vojaki. Nasilna odtujitev od domačih, odvzem osebne svobode, golota, prisilno striženje in neznosne razmere v taborišču so internirance popolnoma razčlovečile. (Luthar, Verginella, Strle 2023: 147–153)

Slika 7: Prihod interniranih žensk z otroki v taborišče

(Vzeto iz: Herman, J. (2003). *Koncentracijsko taborišče Kampor na otoku Rabu 1942–1943*. Ljubljana: Taboriščni odbor Rab pri Koordinacijskem odboru žrtev nacifašističnega nasilja GO ZZB NOB Slovenije, str. 19.)

Taboriščniki so bili popisani, nato pa odpeljani v taborišča. Običajno so prejeli staro, oguljeno, mnogokrat oprano, a vseeno ušivo vojaško odejo in trohico slame. Nato so bili razvrščeni po že tako prenatrpanih šotorih. (Luthar, Verginella, Strle 2023: 147–157) Šotori so bili za bivanje povsem neprimerni. Taboriščnikov niso mogli ščititi niti pred poletno vročino niti pred zimskim mrazom. Razmere so se leta 1943 nekoliko izboljšale, ker so v nekdanjem ženskem taborišču zgradili manjše lesene barake, v katere so maja 1943 namestili Jude. (Janež 2003: 6, 16, 21)

Ker je bilo taborišče postavljeno na polju, tla niso bila primerna za bivanje. Poleti, ko so se zaradi vročine izsušila, se je hudo prašilo. Ob dežju in poplavah je prišlo do globokega blata. Najhujša poplava se je zgodila v noči z 29. na 30. september leta 1942. Zaradi močnega viharja je voda poplavela večji del taborišča. S seboj je prinesla blato in nesnago. Taboriščniki se poplavi niso mogli umakniti, ker so jim Italijani ukazali, naj ostanejo v šotorih. Najhuje je bilo v ženskem taborišču, kjer je bila voda najvišja. Materam je odnašalo otroke in mnoge so si jih prizadevale rešiti iz naraščajoče vode. Njihovo predirljivo vpitje zaradi groze ob izgubi otrok, ki jih je voda odnašala iz njihovih rok, je mnogim taboriščnikom vstalo trajno v spominu. (Dokumentarni film Italijansko koncentracijsko taborišče na otoku Rabu 2007)

Lakota je bila zagotovo ena najhujših muk življenja v taborišču na Rabu. Italijani so za prehrano internirancev določili dnevno količino živil, ki odrasli osebi ne bi zadoščala že v normalnih razmerah, še manj pa v težkih razmerah v taborišču. Še te majhne količine zaradi tatvin, prekupčevanja in nepravičnega razdeljevanja niso dobili vedno. (Janež 2003: 13) Jutro so začeli z majhno skodelico grenke kave in občasno „majhnim sirčkom“. Za kosilo so dobili menažko vodnate zelenjavne juhe, v kateri je redko plaval kakšen košček zelenjave ali zelenjavnih olupkov, včasih tudi makaroni ali riž. Kadar je zelo pihalo, je v kotel nosilo prah in pesek. Vsak dan so dobili majhen hlebček kruha. Ta hlebček se je internirancem vtisnil v spomin kot največje razkošje. Kadilci so hlebčke pogosto menjali za cigarete. Močnejši taboriščniki so si lahko priborili ostanke z dna kotla. Za deljenje hrane so bili zadolženi taboriščniki, ki so delali v kuhinji, kar je povzročalo spore, kadar so hrano nepravično delili. Kadar je kdo v šotoru umrl, so ga interniranci, ki so si z njim delili šotor, skrivali, da so dobili še njegovo porcijo hrane. (Luthar, Verginella, Strle 2023: 191–200)

Domači so lahko internirancem od doma pošiljali pakete s hrano, ki pa pogosto niso dosegli naslovnika. V času delovanja taborišča je na Rab prispelo približno 70.000 paketov, od tega je bilo razdeljenih le 55.000. Ostali so čakali v skladišču rabske pošte in gnili, medtem ko so njihovi naslovniki umirali od lakote. (Janež 2003: 13)

V taborišču Kampor je primanjkovalo vode tako za osebno higieno kot za pitje. Vodo so Italijani do taborišča pripeljali s cisterno. Taboriščniki so pomanjkanje vode še posebej občutili v vročih poletnih mesecih, ko jih je mučila kronična žeja. Ob prihodu cisterne v taborišče so se brez empatije do sočloveka prerivali, da bi si izborili nekaj kapljic vode. (Luthar, Verginella, Strle 2023: 189)

V kmečki hiši v bližini taborišča je bila do septembra 1942 edina taboriščna ambulanta. Bila je popolnoma neprimerna, saj so bolniki ležali kar na tleh. Ker ta ambulanta ni zadoščala potrebam taborišča, so morali Italijani septembra 1942 v hotelu Adria v mestu Rab organizirati zasilno bolnišnico in porodnišnico za internirance. Na Rabu rojeni otroci niso bili vpisani v nobeno matično knjigo, zato ne vemo, koliko jih je bilo. Po podatkih naj bi se na Rabu rodilo vsaj 53 otrok, od tega jih je zagotovo preživel osem. Po poplavi v noči z 29. na 30. september so Italijani organizirali zasilno bolnišnico še v hotelu Continental, kasneje, verjetno na zahtevo Rdečega križa, pa še v hotelih Praga in Park. Januarja 1943 so odprli zasilno bolnišnico še v hotelu Imperial. Omenjene zasilne bolnišnice so bile zaradi prezasedenosti internirancem nedosegljive. Higienke razmere in improvizirano zdravljenje v bolnišnicah ni izpolnjevalo potreb bolnikov, zato so množično umirali. (Janež 2003: 10, 13–15)

5. januarja 1943 so taboriščniki ustanovili udarni bataljon Osvobodilne fronte, iz katerega se je po kapitulaciji Italije septembra 1943 oblikovala Rabska brigada. Interniranci so o kapitulaciji Italije izvedeli 8. septembra popoldan. 11. septembra so razorožili italijanske enote na otoku Rabu in aretirali podpolkovnika Vincenza Cuilija, ki je vodil taborišče. V naslednjih dneh je potekal nabor v Rabsko brigado in oboroževanje, nabrali so 1700 članov. Poveljnik Rabske brigade je postal Franc Potočnik, namestnik pa dr. Anton Vratuša. 16. septembra so začeli z ladjami zapuščati otok Rab. 19. septembra so otok zapustile zadnje ladje bivših taboriščnikov. (Janež 2003: 34–36)

Večina internirancev se je po razpustitvi taborišča domov vračala peš, nekateri, ki so bili iznajdljivi, pa so si našli mesto na vlaku. Veliko jih sprva sploh ni prišlo domov, ampak so se pridružili partizanom ali pa so jih aretirali in internirali Nemci, ki so na to območje prišli po kapitulaciji Italije. Ob vrnitvi so bili shujšani, ušivi, izčrpani, bolehn. Mnogi so imeli težave s prehranjevanjem, ker so imeli zaradi lakote v taboriščih zelo oslABLJENE želodce. Veliko jih je umrlo, ker so se v dneh po vrnitvi preveč najedli. Umirali pa so tudi zaradi bolezni in drugih zapletov, ker jih njihova šibka telesa niso zmogla ohranjati pri življenju. (Luthar, Verginella, Strle 2023: 292, 295–296)

Italijansko koncentracijsko taborišče na kamporskem polju je sodilo med najhujša italijanska koncentracijska taborišča. V njem je bilo med letoma 1942 in 1943 zaprtih okoli 15.000 Slovencev in Hrvatov ter 3.360 Judov. (Janež 2003: 5, 21) V nečloveških razmerah je v taborišču umrlo skoraj 1.500 Slovenk in Slovencev. Po premestitvi v druga taborišča (Gonars, Visco, Rennicci) je za posledicami stradanja in nečloveških razmer v taborišču na Rabu umrlo še preko 1000 internirancev. Verjetno jih je veliko, koliko nihče ne ve, zaradi izčrpanosti in bolezni umrlo po vrnitvi domov. Več kot 10.000 Slovencev, med njimi mnogo otrok vseh starosti, žensk, preko 50 nosečnic, invalidov, starcev, je okupator interniral v kamporsko koncentracijsko taborišče. Bili so povsem nedolžni, saj ni bilo nikomur sojeno. (Kirn 2009: 63, 64)

Slika 8: Pokopališče umrlih taboriščnikov na otoku Rabu

(Vzeto iz: Herman, J. (2003). *Koncentracijsko taborišče Kampor na otoku Rabu 1942–1943*. Ljubljana: Taboriščni odbor Rab pri Koordinacijskem odboru žrtev nacifašističnega nasilja GO ZZB NOB Slovenije, str. 22.)

RAZISKOVALNI DEL

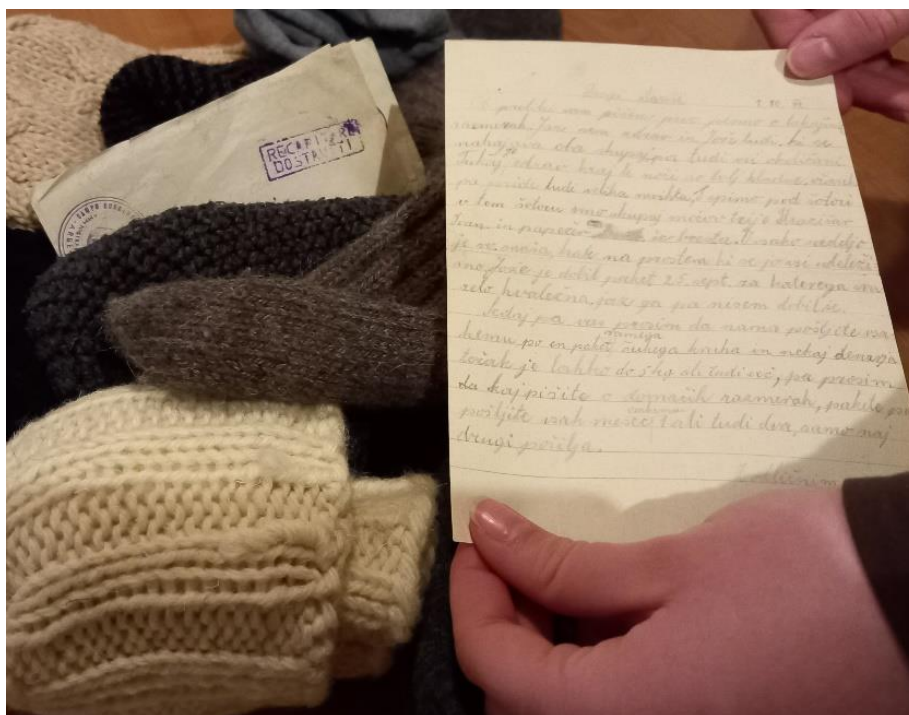
V raziskovalnem delu so predstavljene ugotovitve, do katerih sem prišla z analizo pisem, ki sta jih Jože in Ivan Modic pošiljala domačim v času internacije v fašističnem koncentracijskem taborišču Kampor na Rabu, in z izvedbo intervjujev s svojci preživelih internirancev koncentracijskega taborišča Kampor. Zato je raziskovalni del razdeljen na dva dela. Prvi prinaša analizo pisem, ki so zbrani v Prilogi 1, drugi pa analizo izvedenih intervjujev. Od 2. do 22. februarja 2024 sem opravila pet intervjujev, in sicer 2. februarja s Štefanijo Starin na Livadi, 3. februarja z Jožetom Škrabo v Iški, 15. februarja z Janezom Orhinijem na Igu, 16. februarja z Antonom Šivecem na Golem in 22. februarja z Jožefo ter Stanislavom Zadnikarjem na Ižanski cesti v Ljubljani. Največ podatkov o italijanski okupaciji in usodi interniranih sorodnikov mi je v intervjuju povedal Jože Škraba. Celotna transkripcija tega intervjuja je Priloga 2. Kratki povzetki ostalih intervjujev, ki vključujejo bistvene informacije o spominih na italijansko okupacijo in življenje v internaciji, pa so zbrani v Prilogi 3. Družinske zgodbe in spomini potomcev preživelih internirancev so dopolnjeni s fotografijami, predvsem iz osebnega arhiva družine Smole in knjige Hermana Janeža *Koncentracijsko taborišče Kampor na otoku Rabu 1942–1943*.

Italija je na svojem okupiranem slovenskem ozemlju po Mussolinijevem ukazu vzpostavila Ljubljansko pokrajino s civilnim komisarjem Emiliom Grazioliem na čelu, ki je odgovarjal Benitu Mussoliniju. Ižansko območje je torej sodilo pod italijansko okupacijsko oblast. Prebivalci vasi pod Krimom so vojaški poraz Kraljevine Jugoslavije in italijansko okupacijo sprejeli razočarani in prizadeti. Italijansko poročilo vojaških karabinjerjev je izpostavljalo, da je okoliško prebivalstvo, po naravi vdano v usodo, okupacijo sprejelo skoraj s popolno brezbriznostjo. (Gestrin 1993: 42) Za javni red in mir je skrbela civilna uprava s policijo, orožniki in finančno stražo. Italijani so se pri upravljanju naslonili na staro upravno ureditev in občinsko upravo, ki so jo tudi po okupaciji praviloma vodili stari župani. Ves čas italijanske okupacije so bile podkrimske vasi združene v stari občini Ig in Tomišelj. (Gestrin 1993: 43)

Kmalu po začetku vojne je bila ustanovljena Osvobodilna fronta slovenskega naroda, ki je po napadu Nemčije na Sovjetsko zvezo 22. junija 1941 začela pripravljati neposredni boj proti okupatorju in prešla v oboroženo vstajo. Njena organizacija se je širila po Ljubljanski pokrajini, njeno vodstvo pa je bilo do pomladi 1942 stacionirano v Ljubljani. V slovenske partizanske enote so se vključevali tudi ljudje iz krimsko-mokrškega območja, njihovo število se je krepilo zaradi sovražnega razpoloženja do italijanskih okupatorjev. (Gestrin 1993: 44, 45) Z naraščanjem partizanske dejavnosti se je spreminjala italijanska okupacijska politika, ki se je od jeseni 1941 po ciljih in brutalnosti vse manj razlikovala od nemške. Raznarodovalni ukrepi, ki so jih izvajali tudi na območju Iga, so predvidevali uničenje, preselitev in odstranitev „nasprotnih“ elementov. Sočasno s pripravami na veliko ofenzivo so italijanski okupatorji načrtovali tudi množično internacijo prebivalstva iz Ljubljanske pokrajine. (Repe 2015: 32) Velika italijanska (roška) ofenziva proti slovenskim partizanskim enotam v Ljubljanski pokrajini je potekala od 16. julija do 4. novembra 1942. (Perovšek 2002: 9) Prvi transport internirancev je v taborišče Kampor na Rabu prispel 27. julija 1942. (Janež 2003: 5) Po podatkih naj bi iz podkrimskih vasi internirali 726 oseb, večino v taborišče Kampor na Rabu. (Gestrin 1993: 77) Razmere na okupiranem območju je zaostрила in poslabšala še državljanska vojna, ki je izbruhnila poleti 1942.

PRVI DEL: PISMA JOŽETA IN IVANA MODICA

Pisma Jožeta in Ivana Modica sem našla po naključju, v stari, sedaj nenaseljeni hiši v Mateni, kjer so nekoč živeli moji predniki – družina Modic, po domače Jurčkovi. Skrita so bila med starimi nogavicami v omari. Verjetno jih je tja skrila Ivana (Hana) Modic, najmlajša hči družine Modic, ki je v hiši živela do svoje smrti leta 2021. To odkritje je kot po naključju sovpadlo z 80. obletnico osvoboditve italijanskega fašističnega koncentracijskega taborišča Kampor na Rabu, zato se mi je to zdela odlična priložnost, da o usodi internirancev v to taborišče izvem več.

Slika 9: Pisma Jožeta in Ivana Modica skrita med starimi nogavicami.

(Foto: Tina Škraba Smole)

Slika 10: Fotografija Ivane (Hane) in Alojzije Modic.

(Vir: Osebni arhiv družine Smole)

Pisma niso edini dokaz, da so bili med vojno v vasi prisotni Italijani. V hiši je namreč ohranjen star šivalni stroj znamke Singer, ki ga je družini v zahvalo podaril italijanski vojak, ki je med okupacijo živel pri njih. Vojak je bil krojač in je v času, ki ga je preživel pri Modičevih, zanje na skrivaj šival oblačila.

Slika 11: Fotografija šivalnega stroja, ki ga je italijanski vojak pustil pri družini Modic

(Foto: Hana Smole)

Jože Modic, rojen 12. oktobra 1914, in Ivan Modic, rojen 23. maja 1924, sta bila brata. Rodila sta se v Mateni, naselju v današnji Občini Ig. Poleg njiju in staršev je bilo v družini še šest otrok – pet sester in brat.

Slika 12: Fotografija družine Modic (po domače Jurčkovi) iz leta 1936.

(Vir: Osebni arhiv družine Smole)

Na fotografiji v prvi vrsti čepi Ivan, ki je bil takrat star 11 ali 12 let, v zadnji vrsti skrajno levo stoji Jože, ki je bil takrat star 21 ali 22 let. Ivana (Hana) je najmlajša deklica na skrajni levi, takrat stara 8 ali 9 let. Označeni so z zelenimi pikami.

Nihče več se ne spominja, kdaj sta bila brata aretirana. Zapisana sta na seznamu internirancev z Matene v knjigi *Svet pod Krimom* zgodovinarja dr. Ferda Gestrina (1993: str. 175–176), vendar tudi tam ni naveden datum njune aretacije. Pri tistih sovaščanih, ki so bili prav tako internirani v taborišču Kampor na Rabu, je edini datum aretacije, ki se pojavi na seznamu, 26. julij 1942. To je bilo v času roške ofenzive, velike italijanske ofenzive, ki se je začela poleti leta 1942 in med katero je bilo aretiranih veliko Slovencev na Dolenjskem, Notranjskem in v Beli krajini. Najverjetneje sta bila takrat aretirana tudi brata Modic. To pomeni, da sta bila v enem izmed prvih, morda celo v prvem, transportu internirancev, ki so bili internirani v italijansko fašistično taborišče Kampor na otoku Rabu. Med internacijo sta domačim pisala pisma, od katerih je prispelo oz. se jih je ohranilo pet. Najstarejše ohranjeno pismo je datirano s 1. oktobrom 1942, zadnje pa s 4. decembrom 1942.

Dve pismi, in sicer predzadnje, napisano 13. novembra 1942, in zadnje, napisano 4. decembra 1942, sta bili shranjeni v originalnih kuvertah. Na prednji strani kuverte predzadnjega pisma je žig taborišča z napisom *Amministrazione Campo concentramento per internati civili Arbe* (Administracija taborišča za civilne internirance Rab). Prav tako je na prednji strani odtisnjen dvojezičen napis *Recapitare/dostaviti* in s svinčnikom napisan naslov prejemnika, njunega očeta; *Posta internati civili di Guerra, Gospod Jože Modic, Matena 20, p. (posta oz. pošta) Ig-Studenec, prov. (provincia) di Lubiana*. Na zadnji strani kuverte je odtisnjen napis *Verificato per censura*, kar pomeni, da je pismo pregledala cenzura, in okrogel žig 22/I. Ker se ta žig pojavi tudi na enem izmed pisem, sklepam, da je najbrž carinski, saj je italijanska (taboriščna) carina pisma odpirala in pregledovala. Na zadnji strani je tudi s svinčnikom napisan naslov pošiljatelja Ivana Modica; *Campo concentramento internati civili Arbe, C. № 1, Sett. IV, Šot. 230, Ivan Modic*.

Na prednji strani kuverte zadnjega pisma je ponovno žig taborišča, tokrat je v napisu namesto *amministrazione* uporabljena beseda *comando*. Pismo je ponovno namenjeno njunemu očetu Jožefu, vendar tokrat pošiljatelj Ivan posloveni *Provincia di Lubiana v „prov. Ljubljana“*. Na zadnji strani kuverte zadnjega pisma se spet pojavi napis *Verificato per censura* ter žig 22/I, vendar tokrat dvakrat; na levi strani kuverte okrogel kot pri prejšnjem pismu, na desni strani pa slabše berljivo še v kvadratni obliki. Na tej kuverti se pojavi še nov okrogel žig z napisom [...] *censura posta estera*, kar pomeni cenzura za tujo pošto.

Brata sta 1. oktobra 1942 napisala vsak svoje pismo domačim. To sta v prilogi Pismo 1 in Pismo 2. Pošiljatelj Pisma 1 je starejši brat Jože. Piše, da je večinoma zdrav, včasih pa tudi bolan. Družino prosi za pakete in poudari, naj bodo težki vsaj pet kilogramov. Do tedaj sta dobila le en, tri kilograme težek paket, in sicer 25. septembra. To pomeni, da sta prvi paket dobila skoraj dva meseca po prihodu v taborišče, če sta res prispela z enim od prvih transportov. Jože pravi, da je v taborišču z njima „cela ižanska okolica“, našteje nekaj imen (*„Alojzij in Martin iz Vrbljen“, „Fister Janez“, „2 Grmeka“ in „Pirčeva dva, Franc in Martin“*). Omeni, da v njihovem šotoru biva šest ljudi, kar dokazuje, da je bila v taborišču prostorska stiska in da so bili šotori, namenjeni do štirim osebam, zares prenatrpani. Jože se zanima za domače in zapiše naslov, na katerega jima lahko (poleg na Rdeči križ) pošiljajo pakete; *Al Signore Modic Jožeppe, Campo concentr. per intrn. civili, C. № 1. – Stt. IV., P.M. 10, Isola al Arbe*. Na koncu doda sporočilo Ivana Fisterja za družino (*„Ivan Fister pozdr. in svojo družino in vse ostale. Prosi za paket.”*) in poseben pozdrav, najbrž Ivanov (*„Pozdravlja: Lačen!”*). Na prvi strani pisma je odtisnjena številka 184202, verjetno od carine.

Pismo 2 pošilja mlajši brat Ivan. Poroča, da sta z bratom zdrava. Tudi on omeni nekaj sovaščanov, s katerimi si deli šotor (*„Spimo pod šotori, v tem šotoru smo skupaj Močov trije, Strazišar Ivan in Papežev iz Bresta.”*) Piše, da so noči bolj hladne in da včasih *„pride tudi velika nevihta.”* Napiše, da gredo vsako nedeljo k maši. Tudi on poroča o paketu, ki ga je brat Jože dobil septembra, nato pa prosi za pakete in domačim poda navodila, kaj naj mu pošljejo (suh kruh, nekaj denarja, naj bo težek vsaj pet kilogramov) ter prosi, naj pišejo o razmerah doma. Na zadnji strani pisma pripiše svoj naslov. Na zadnji strani je tudi odtisnjen okrogel žig 22/I. Domači so na drugo stran pisma pripisali, da so pismo prejeli na 1. adventno nedeljo. Leta 1942 je bila 1. adventna nedelja 29. novembra, kar pomeni, da so domači pismo prejeli dva meseca po tem, ko je bilo napisano.

Pismo 3 je napisal Ivan 15. oktobra 1942. Pismo začne s pozdravom družini, nato pa piše, da so se vremenske razmere poslabšale, da *„so se začeli hladni dnevi, posebno razsaja mrzla burja.“* Domače zato prosi za topla oblačila in pakete s hrano zase in za brata. Napiše, katero hrano naj pošljejo (kruh, mast, sladkor). Omeni *„Alojzija iz Vrbljenj“* in prosi za pakete zanj. Ponovi, da sta do tedaj dobila le en, tri kilograme težek paket, v katerem se je razlila marmelada. To pomeni, da vsaj 20 dni po prejemu prvega paketa, nista dobila novega. Pismo zaključi s pozdravom in podpisom. Na pismu je odtisnjena številka 23965, verjetno od cenzure.

Pismo 4, ki je bilo shranjeno v originali kuverti, je bilo njuno predzadnje pismo, napisano 13. novembra 1942, en mesec kasneje. Na pismu sta podpisana oba, vendar po pisavi in po dejstvu, da je na kuverti napisan kot pošiljatelj, sklepam, da ga je napisal Ivan. Najprej pozdravi domače, nato pa jih takoj prosi za pakete. Prosi tudi, da naj mu pišejo o razmerah doma, *„da bom vedel, kako je kaj doma, če je vse v redu in če ste vsi živi in zdravi.“* Potoži, da ostali interniranci dobijo po en paket na teden, on in brat pa že več tednov nista prejela nič. Poroča, da se je močno shladilo in še enkrat prosi za pakete z oblačili in denarjem, posebej pa s hrano. Pove, da sta zdrava, včasih pa jima težave povzroča driska zaradi slabe hrane. Še enkrat piše, da sta internirana skupaj z vsemi okoličani, ki jih je naštel že v prejšnjih pismih. Na koncu sklepa, da domači niso dobili vseh pisem. Na pismu je odtisnjena številka 56770, verjetno od carine. Prvič se pojavi okrogel žig 70/IV.

Pismo 5 je Ivanovo zadnje pismo. Napisal ga 4. decembra 1942, približno tri tedne po prejšnjem. Najprej pozdravi domače, potem pa sporoči, da je 28. novembra umrl brat Jože. Ivan nato prosi za pakete s hrano in obleko ter poroča, da je vedno bolj mrzlo. Prosi domače: *„Pa tudi vi kaj pišite, kako je kaj doma in če ste zdravi ali je kaj narobe, ker se tako malo brigate zame.“* Pove, da sta do tedaj dobila le dva paketa na bratovo ime. Vsebino obeh je pojedel Jože, ker sta mislila, da bo tudi Ivan dobil svoj paket. Na koncu družino pozdravi: *„Zbogom.“* Na pismu ni odtisnjene številke, le okrogel žig 22/I.

Jože Modic je umrl 28. novembra 1942, star 28 let. Ivan Modic je na Rabu umrl 12. decembra 1942, star je bil 18 let.

Če sta brata v taborišče prispela julija 1942, sta tam preživela približno štiri mesece. Ne vemo, kako pogosto so jima domači pošiljali pakete. Iz vsebine pisem razberemo, da sta v času njune internacije prejela le dva paketa. Morda je Ivan od 4. decembra (ko je napisal zadnje ohranjeno pismo) do svoje smrti 12. decembra prejel še kakšnega. V času delovanja taborišča Kampor je na otok prispelo približno 70.000 paketov. Od tega je bilo razdeljenih le približno 55.000, ostali pa so plesneli v skladišču. (Janež 2003: 13)

Ne vemo veliko o tem, kaj se je med njuno internacijo dogajalo doma v Mateni. V domači hiši so bili gotovo nastanjeni Italijani, o čemer še danes priča šivalni stroj. Ostali člani družine so vojno preživeli.

DRUGI DEL: INTERVJU Z JOŽETOM ŠKRABO

V taborišču Kampor na Rabu je bil interniran tudi moj praded Jožef (Jože) Škraba in njegov brat Jakob (Jaka) Škraba. Jožef je internacijo preživel in se vrnil domov. Svojemu sinu, mojemu dedu Jožetu Škrabi, je pripovedoval o svoji izkušnji taborišča. Z Jožetom sem 3. februarja 2024 na njegovem domu v Iški izvedla intervju. V naslednjih odstavkih je strnjeno predstavljena usoda bratov Jožefa in Jakoba Škraba.

Jože Škraba se je rodil 4. septembra 1953 v Iški. Družina je imela pet članov, poleg Jožeta še dve sestri, mamo Lojzko in očeta Jožefa. Ukvarjali so se s kmetijstvom.

Jože ne ve natanko, kdaj je italijanski okupator vkorakal v Iško, vendar je to moralo biti že aprila 1941, v času t. i. aprilske vojne. Italijani so se naselili v cerkev, šolo in Mihelčkovo hišo v sosednji Iški vasi. Jožetu oče ni nikoli pripovedoval, da so bili Italijani nasilni ali da bi zahtevali, da vaščani govorijo italijansko. Povedal mu je, da so občasno kradli kokoši in mačke, vendar verjetno ne zaradi ukaza nadrejenih, temveč ker so bili lačni. V okolici so se kmalu zatem začeli zbirati partizani. Zbirali so se večinoma na Ubgi, vzpetini nad vasjo. Od tam so imeli dober pregled nad šolo in cerkvijo. Italijani so imeli od Mihelčkove hiše, kjer je bila kuhinja, do zvonika napeljano jekleno vrv, s katero so vlekli menažko s hrano do stražarja v zvoniku. Partizani so jim pogosto menažko prestrelili. Zaradi takih uporniških akcij partizanov so začeli Italijani proti njim ukrepati. Ubili so „Štefanovega“ in nekatere druge vaščane. Kasneje, najbrž med roško ofenzivo, so požgali vas, dve počitniški hiši in planinski dom, v katerem so se skrivali partizani. Takrat so tudi masovno kradli in streljali na domačine.

Jožef in Jakob Škraba sta bila aretirana julija leta 1942. Jože pravi, da najbrž nista vedela razloga za aretacijo. Dejstvo, da nekateri interniranci niso vedeli, zakaj so bili aretirani, potrjujejo pričevanja nekaterih očividcev. (Luthar, Verginella, Strle 2023: 121) 22. julija so Italijani zajeli štiri domačine, med njimi Jožefa, ki so jim morali kazati pot do Gornjega Iga in Ustja, kjer so se skrivali partizani. 26. julija, na isti datum kot v Mateni, pa so aretirali več moških okoličanov, med njimi brata Škraba. V šoli v Iški vasi so jih zvezali z žicami in jih s tovornjaki odpeljali v Ljubljano, verjetno v belgijsko kasarno na današnji Metelkovi ulici, ki je bila za veliko večino aretiranih prva skupna postaja na poti v internacijo. (Luthar, Verginella, Strle 2023: 125) Od tam so jih z vlakom odpeljali do Reke, nato z ladjo na Rab.

Domov se je vračal s skupino domačinov, ki so bili internirani z njim. Vračali so se peš, najbrž z Reke. Občasno niso vedeli, kje hodijo, zato so iskali pogled na domače hribe. Ko so prišli v Zapotok, si niso upali naprej zaradi partizanov. Ustavili so se v gostilni pri „*Ganoniju*“ in se pozanimali, ali se v okolici skrivajo partizani. To je slišala gostilničarjeva sestra Vida in takoj poklicala partizane. Ti so jih zajeli in odpeljali na Mokrc, hrib v bližini, kjer so jih zadrževali, ker so jih želeli vpoklicati. Ob priliki jim je uspelo zbežati, a so partizani kmalu spet prišli, tokrat na domačijo v Iški. Jožef je shujšan in šibak ležal na peči, partizani pa so ga suvali in zahtevali, naj gre z njimi. Uspelo se mu je dogovoriti, da bo doma ostal še dva tedna, da okreva, potem pa bo šel z njimi. Še isti dan je zbežal v Tomišelj k sestri Micki, ki ga je z vozom odpeljala na Brezovico, od koder je s pomočjo poznanstev zbežal v Celovec. Do konca vojne je delal na železnici v Celovcu.

V času internacije bratov Škraba so na domačiji živeli „*ata, mama in teta Urša*.“ To so bili Jožefovi in Jakobovi starši in teta, ki je bila oseba z motnjo v duševnem razvoju. Preživljali so se težko, saj so bili vsi že ostareli. Bolj kot Italijani so jim preživetje oteževali partizani, ki so zahtevali dajatve, jim izpraznili hlev, ukradli voz in sekali po gozdovih.

Jože meni, da Jožef zaradi internacije v taborišču Kampor ni imel duševnih travm. Tako mnenje me je presenetilo, ker sem poslušala in prebrala številna pričevanja, ki so odražala prav nasprotno. (Dokumentarni film *Strah ostane*, 2014)

Jožef se je nekaj let po vojni poročil z Alojzijo (Lojzko) Modic, sestro Ivana in Jožeta Modica, katerih pisma sem analizirala v Prvem delu.

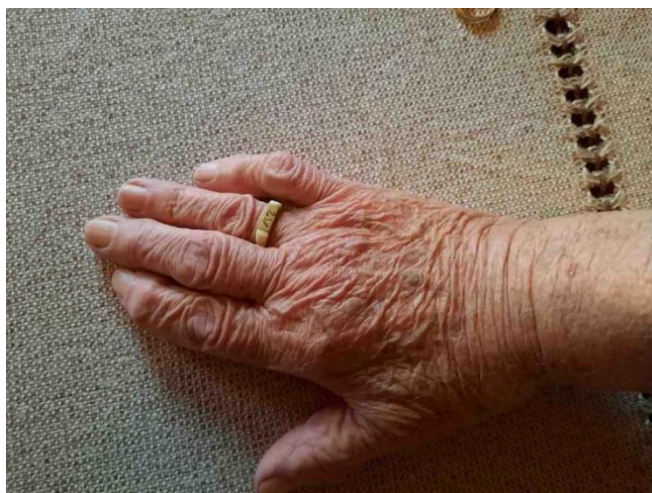
Slika 14: Zakonca Alojzija in Jožef Škraba pred domačo hišo v Iški

(Vir: Osebni arhiv družine Smole)

OSTALI INTERVJUJI

Intervju s Štefanijo Starin je potekal 2. februarja 2024 na Livadi v Ljubljani. Dobro se spominja italijanske okupacije, saj je bila ob prihodu Italijanov stara 13 let. Že takrat je z mamo in očetom živela na Livadi. Štefanija meni, da Italijani do domačinov niso bili nasilni, a se jih je vseeno bala. Ker ni želela govoriti italijansko, čeprav je znala, jo je grobo oštel italijanski oficir. Zahteval je *„Parla italiano!“*, vendar ga ni ubogala, zato jo je udaril. Njena mama je nekega večera v hiši pozabila ugasniti luči. Italijani so prišli v hišo in vpili nanjo, da mora ugasniti luči. Med okupacijo je Štefanija obiskovala svojega strica v Iški vasi. Da je lahko prečkala žico, je morala imeti prepustnico. Kasneje jim je italijanska vojska kradla. Takrat so tudi požgali nekatere vasi na Ižanskem. Štefanija je sedela ob hiši in jokala ob pogledu na goreče Golo in Škrilje.

V taborišče Kampor na Rabu je bil interniran njen oče Alojz Vidmar. Štefanija se ne spomni natanko, zakaj. Spomladi leta 1942 se je moral zglasiti na občini. Tam so ga zadržali in kasneje odpeljali na Rab. Štefanije in njene matere o tem niso obvestili, zato sta sami odšli v belgijsko kasarno v Ljubljano. Tam so jima povedali, da so ga odpeljali. Na Rabu je družina imela znanko, ki je skrbela, da je bil oče Alojz med internacijo bolje prehranjen. Ta znanka je bila edini stik, ki sta ga Štefanija in njena mama imeli z očetom, saj si pisem niso izmenjevali. Očetu sta pošiljali pakete, ki jih je tudi prejel. Večinoma so bili to hlebčki kruha, v katere sta skrili kose mesa. Ko sva se z gospo začeli pogovarjati o razmerah v taborišču, o katerih ji je pripovedoval oče, je postala redkobesedna. Na vprašanja o poplavi v taborišču Kampor in razmerah v njem je odgovarjala z enozložnicami, npr. *„Da, mi je rekel.“* in *„Ne, o tem se nisva pogovarjala.“* Na tak način sem izvedela naslednje: oče Alojzij ji je povedal, da so spali nagneten v šotorih, da jih je pozimi zeblo, da so razsajale uši, da je včasih poplavljal in da so morali interniranci prisilno delati na kmetijah okoliških kmetov. Z Raba so ga premestili v Gonars, kjer so bile po njegovih besedah razmere veliko boljše. Od tam se je po kapitulaciji Italije septembra 1943 z vlakom vrnil domov. S sabo je prinesel prstan, ki ga je na Rabu za Štefanijo naredil iz kosti. Ko je prišel domov, je tehtal le 60 kilogramov. Imel je tudi psihološke posledice. Postal je grob in se vdajal alkoholu.

Slika 15: Štefanija Starin s prstanom, ki ga je oče izdelal na Rabu

(Foto: Aleksander Krampelj)

Intervju z Janezem Orhinijem je potekal 15. februarja 2024 na Igu. Janez o internaciji očeta Janeza Orhinija in strica Franca Orhinija v italijanska fašistična taborišča ni vedel veliko. Več je vedel o očetovi internaciji v nemška nacistična taborišča, kamor je bil interniran, ko ga je nemška patrulja aretirala na poti domov iz taborišča Renicci. Gospod Janez doma hrani zapisnik o zaslišanju očeta v zadevi priznanja statusa žrtve vojnega nasilja iz leta 2003. V dokumentu je zapisano, da je bil oče Janez Orhini 18. avgusta 1942 odpeljan na Rab, nato v Gonars in Renicci, kjer je ostal do kapitulacije Italije. Ko se je vračal domov, so ga na Rakeku zajeli Nemci in ga odpeljali v Nemčijo, od koder se je leta 1945 vrnil na Ig. Njegov brat Franc Orhini je bil prav tako interniran na Rab.

Intervju z Antonom Šivecem je potekal 16. februarja 2024 na Golem. V taborišče Kampor na Rabu je bil interniran njegov stric Vide Šivec. Po vrnitvi domov je svojemu nečaku Antonu sicer pripovedoval o svoji internaciji, vendar ga Anton, takrat še mlad fant, ni rad poslušal, zato ni vedel veliko. Anton doma hrani zapisnik, v katerem je zapisano več podatkov o Videtovi internaciji. Prvič so ga Italijani aretirali marca 1942 v Škriljah. Takrat so požgali vasi Škrilje, Golo, Zapotok, Krvavo peč, Rob in druge. Prebivalce vasi so preselili na Ig, vse moške pa so odpeljali v Ljubljano. Po nekaj dneh zasliševanja so jih večino izpustili. Drugič je bil aretiran 15. julija 1942. Odpeljali so ga v Ribnico, po 15 dneh pa v Ljubljano, kjer je bil zaprt do 23. avgusta 1942. Iz Ljubljane so ga odpeljali v taborišče

Kampor na Rabu. Na Rabu je bil do sredine januarja 1943, nato so ga so ga premestili v Gonars, kjer je bil interniran do kapitulacije Italije. Po kapitulaciji Italije so taborišče zasedli Nemci, ki so ga odpeljali v taborišče Kleinkirehen v Nemčiji, kjer je ostal do kapitulacije Nemčije. Zaradi izčrpanosti je v Nemčiji ostal do 25. maja 1945, nakar se je vrnil v Slovenijo. Domov je prispel 1. junija 1945.

Intervju z zakoncema Jožefo in Stanislavom Zadnikarjem je potekal 22. februarja 2024 na Ižanski cesti v Ljubljani. V taborišče Kampor na Rabu sta bila internirana njuna očeta Franc Brancelj in Jože Zadnikar. Jožefa ne ve, kdaj je bil njen oče Franc aretiran, ve pa, da so ga aretirali, ker je bil partizan. Med internacijo na Rabu je Franc delal v taboriščni kuhinji. Kuhal je juhe iz zelenjavnih olupkov in delil hlebčke kruha. Jožefi je priznal, da je hrano, ki bi jo moral razdeliti med internirance, pogosto kradel in delil znancem v taborišču. Pridružil se je Rabski brigadi in se po kapitulaciji Italije vračal v Slovenijo. Sprva sploh ni prišel domov, saj je takoj odšel nazaj k partizanom. Družina je Francu v taborišče pošiljala pakete in pisma, vendar jih ni prejel.

Stanislavovega očeta Jožeta so Italijani aretirali že septembra 1941, ker so ga izdali domačini. Verjetno je bil do julija 1942 zaprt, nato pa so ga odpeljali na Rab. Prispel je z enim izmed prvih transportov, saj se je spominjal, da je moral na Rabu postavljati prve šotore. Stanislavu je pripovedoval, da jim je šotore poplavljal in da je primanjkovalo hrane. Italijani so ga premestili v Gonars, kjer je vodil skupino rokodelcev, ki je izdelovala pohištvo. Tam je zbolel na želodcu. Po kapitulaciji Italije se je z dvema prijateljema z Gonarsa peš vračal do Ljubljane, kamor ga je z vozom prišla iskat žena in ga pripeljala domov. Domov je prišel shujšan in bolan. Družina mu je med internacijo sicer pošiljala pakete, vendar niti enega ni prejel. Prejel je le pisma, ki mu jih je pisala žena. Stanislavu je z Gonarsa prinesel pipec, ki ga je tam izdelal sam. Ob očetovi vrnitvi je bil Stanislav še majhen otrok in očeta ni prepoznal, zato ga je dolgo klical stric, ne oče. Prav tako je Jožefa, takrat stara širi leta, svojega očeta po njegovi vrnitvi klicala stric. Oba očeta o svojih izkušnjah taborišča nista rada govorila.

RAZPRAVA

Pričujoča raziskovalna naloga ne prinaša celostnega pogleda na obravnavano tematiko, vendar zbrani viri odslikavajo intimno družinsko preteklost. V slovenskem zgodovinoписju je tema fašističnih koncentracijskih taborišč druge svetovne vojne dobro raziskana, a še vedno vzbuja zanimanje tako pri zgodovinarjih kot zainteresirani javnosti. O tem priča monografija slovenskih zgodovinarjev Ota Lutharja, Marte Verginella in Urške Strle z naslovom *Užaljeno maščevanje*, ki je pri Založbi ZRC izšla leta 2023. Pri raziskovanju sem se v veliki meri opirala prav na omenjeno znanstveno delo. Moje raziskovanje je le droben kamenček v mozaiku številnih zbranih in posnetih spominov ljudi, ki so internacijo doživeli in preživel, a je zame osebno zelo pomembno, prav tako pa je pomembno za ohranjanje našega družinskega spomina ter družinske dediščine.

Pisma Ivana in Jožeta Modica so primarni pisni viri, saj sta bila brata priči zgodovinskemu dogajanju, o katerem sta pisala. Primarni pisni viri so morda bolj avtentični kot sekundarni, a so vseeno subjektivni, zato sem morala pisma kritično presoјati. Delno sem jih vrednotila že pri povzemanju vsebine.

Z intervjuji sem pridobila zgodbe oseb, ki sicer niso bile priče zgodovinskih dogodkov, ki jih obravnavam v raziskovalni nalogi, a so jim o dogajanju v času italijanske okupacije in internacije v fašistična taborišča za civiliste pripovedovali očividci. Gre torej za sekundarne ustne vire. Iz njihovih pričevanj sem pridobila podatke o italijanski okupaciji Iga in okoliških vasi med drugo svetovno vojno, aretaciji njihovih svojcev, poti do fašističnega taborišča Kampor na Rabu, internaciji in vrnitvi domov. Za intervjuje sem Štefanijo Starin, Janeza Orhinija in Jožeta Škrabo prosila, ker sem vedela, da so svojci preživelih internirancev. Ker sem želela raziskati še več o taborišču Kampor, sem na spletno družbeno omrežje Facebook napisala objavo, da iščem svojce preživelih internirancev taborišča Kampor in da bi z njimi izvedla intervju. Tako sem dobila še kontakt Antona Šiveca in Jožefe ter Stanislava Zadnikarja. Intervjuje sem zvočno posnela in prepisala oz. povzela. Večina mi ni podala dovolj podatkov, da bi lahko o usodah internirancev pisala podrobno.

Čeprav sem upala, da se bom pogovarjala s kom, ki je internacijo doživel, takega sogovorca na Izanskem nisem našla. Sem pa poslušala pričevanja Hermana Janeža, Antona Vratuše, Marije Mahnič, Danijele Lenarčič, Petra Stariča in Mirka Trohe (Dokumentarni

film *Strah ostane*: 2014) in prebrala pričevanja, zbrana v monografiji *Užaljeno maščevanje*. Ob iskanju stikov s preživelimi interniranci in njihovimi potomci sem spoznala, da so bodisi pokojni bodisi tako stari, da njihovi spomini niso več zanesljivi, njihova pripoved pa je nepovezana. Zato se mi je zdelo pomembno, da njihove spomine in izkušnje zberem in zapišem, da jih ohranim pred popolno pozabo. Svojo raziskovalno nalogo sem zato nasloвила *Med spominom in pozabo*, saj sem želela izraziti spoznanje, da je preživelih internirancev vedno manj, zanimanje za njihove izkušnje pa je med njihovimi potomci in drugimi še vedno prisotno. Med raziskovanjem in poglobljanjem v temo fašističnih koncentracijskih taborišč sem spoznala, da večina mojih vrstnikov (pogovarjala sem se s sošolci in sošolkami) ne ve nič o tem, da so tudi Italijani imeli koncentracijska taborišča, v katerih so trpeli in umirali Slovenci. To spoznanje me je dodatno spodbudilo, da napišem raziskovalno nalogo.

Med raziskovanjem sem oblikovala štiri hipoteze.

Hipoteza 1: Italijanski okupacijski sistem je postopoma postajal vse bolj nasilen, zato je čas italijanske okupacije ljudem ostal v bolečem spominu.

Italijanski okupator je ob zasedbi in priključitvi Ljubljanske pokrajine k Kraljevini Italiji s premišljenim pristopom ter blažjim okupacijskim sistemom želel prebivalce pridobiti na svojo stran. Z naraščanjem odporniškega gibanja pa italijanska okupacijska politika po ciljih in brutalnosti ni zaostajala za nemško. (Repe 2015: 32) Zaradi številnih zločinov in nasilja italijanskih okupatorjev nad civilisti sem pričakovala, da se bodo sogovorniki italijanske okupacije spominjali z grozo in bolečino. Vendar niso bili vsi sogovorniki zelo kritični do njihovega ravnanja. Jože Škraba se je z več bolečine spominjal nasilja partizanov in njihovih rekvizicij, čeprav so Italijani na Rab internirali tako njegovega očeta kot strica. Posameznikovo vrednotenje preteklosti tako izhaja iz osebnih izkušenj. Pri večini mojih sogovornikov ostaja čas italijanske okupacije v izredno bolečem in travmatičnem spominu, nekateri drugi sogovorniki pa so poleg nasilja fašistov izpostavili tudi nasilje partizanov nad civilisti. Menim, da lahko prvo hipotezo potrdim.

Hipoteza 2: Pisma internirancev domačim ne odslikavajo povsem resničnega stanja v taborišču Kampor na Rabu.

Interniranci so iz fašističnega koncentracijskega taborišča Kampor svojim svojcem pisali pisma. Italijanska fašistična oblast je sicer zavirala pisno dopisovanje, poleg tega pa je poslana pisma pregledovala cenzura. Cenzorska služba je delovala zelo počasi, zato so lahko pisma potovala tudi od pol leta do deset mesecev. (Škorjanec 2010: 8) Vsebina petih pisem Jožeta in Ivana Modica je zelo podobna. V njih prosita domače, naj jima pošljejo pakete s hrano in toplimi oblačili, o razmerah v taborišču pa poročata skopo in splošno. Na kratko omenita vremenske razmere in namestitvev v šotorih. Taborišče Kampor označita kot *„zdrav kraj“*, svoje zdravstveno stanje pa orišeta redkobesedno, in sicer napišeta, da sta *„zdrava, včasih pa tudi bolna“*. Vsebina njunih pisem ni povsem skladna s pričevanji preživelih internirancev in zgodovinsko literaturo, pa tudi ne z dejstvom, da je Ivan kmalu po oddaji zadnjega pisma, v katerem ne izpostavlja množičnega umiranja ljudi in grozljivih razmer v taborišču, umrl. Razmer v taborišču v pismih nista podrobno opisala, prav tako sta jih močno olepšala. Verjetno zato, da je pismo prestalo pregled cenzure, zelo verjetno pa tudi je, da sta želela svojim domačim prikriti resnične razmere v taborišču in jim tako ne povzročati skrbi. Tudi raziskovalci menijo, da so v vojnih časih avtorji prilagodili vsebino pisem glede na to, komu so bila namenjena. (Summerfield 2019: 31) Pisma Jožeta in Ivana Modica zagotovo ne odražajo povsem resničnega stanja v taborišču Kampor, zato lahko drugo hipotezo potrdim.

Hipoteza 3: Internacija v taborišču Kampor na Rabu je internirance in njihove potomce življenjsko zaznamovala.

Na podlagi virov, zbranih v prilogah raziskovalne naloge, tretje hipoteze ne bi mogla potrditi, saj moji sogovorniki o psiholoških posledicah internacije na svoje sorodnike niso vedeli dovolj. Izjema je Štefanija Starin, ki mi je zaupala, da je njen oče po vrnitvi iz taborišča postal grob, da je živel v promiskuiteti in se je vdajal alkoholu. Gospa sicer meni, da je bil njen oče že pred internacijo nagnjen k slabim razvadam, vendar je izkušnja internacije te njegove lastnosti še stopnjevala. Kljub temu pa številna zapisana in posneta pričevanja preživelih to hipotezo potrjujejo. Preučevalci opazajo dva značilna načina predelovanja travme. Večina bivših taboriščnikov o svoji travmatični izkušnji ne more govoriti niti s svojimi najbližjimi. Nekateri drugi pa čutijo nujno, da o svoji izkušnji pripovedujejo vedno znova in znova, lahko tako

doživeto, da dobi poslušalec občutek, da so se dogodki, o katerih govorijo, zgodili pred kratkim. Še več, travma, ki so jo doživeli taboriščniki, se je lahko prenesla na njihove potomce in se globoko zarezala vanje. (Dokumentarni film Strah ostane: 2014) Medgeneracijski prenos travme sem zaznala tudi pri sogovornici Štefaniji Starin, ki na vprašanja o očetovem doživljanju taborišča Kampor ni mogla odgovoriti. Še trenutek prej zgovorna in sproščena gospa se je v hipu, ko sem jo vprašala o taborišču Kampor, zavila v molk.

Hipoteza 4: Družine internirancev so bile zaradi nasilja okupatorja in internacije družinskega člana materialno oškodovane.

V taborišče Kampor so Italijani internirali večinoma kmečke moške z območja Notranjske, Dolenjske in Bele krajine, da bi preprečili njihovo odhajanje k partizanom. Mnoge družine so ostale brez očetov in sinov, zato je bilo preživljanje še težje. O tem je v intervjuju pripovedoval Jože Škraba, saj so na domačiji ostali samo priletni in bolni ljudje. Njihov položaj so oteževale še partizanske rekvizicije. Ženske, ki so ostale doma, so se morale znajti same. Pomagale so si tako, da sta po dve ali tri okrnjene družine zaživele skupaj.

Nekatere družine pa so bile v celoti internirane bodisi v Kampor na Rabu bodisi v druga fašistična taborišča, v katerih so ljudje množično umirali. Člani družin, ki so internacijo preživel, so se vračali na porušene, uničene, oropane ali požgane domačije, kar je zagotovo otežilo preživetje. Četrto hipotezo lahko potrdim.

ZAKLJUČEK

Cilj raziskovalne naloge je bil spoznati usodo Slovencev, ki so jih Italijani med drugo svetovno vojno internirali v fašistično koncentracijsko taborišče Kampor na Rabu. Med raziskovanjem sem bolje spoznala preteklost svoje družine in usode internirancev v taborišče Kampor na otoku Rabu z Ižanskega območja ter se naučila analizirati in vrednotiti primarne pisne vire in aktivno pristopati k ustni zgodovini.

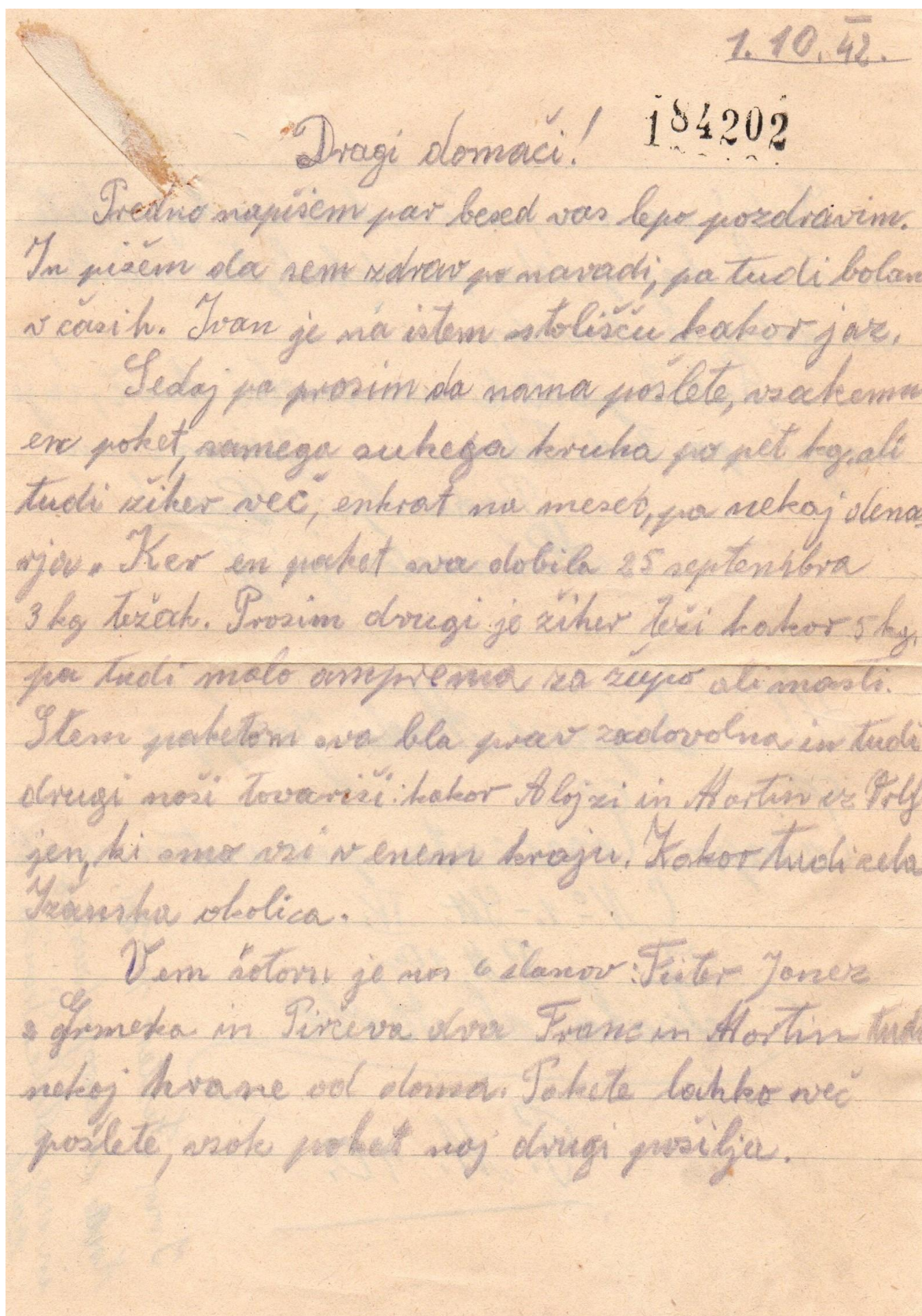
Raziskovanje me je pripeljalo do raznovrstnih ugotovitev. Po izvedbi petih intervjujev sem uvidela, da ljudje vrednotimo in se spominjamo preteklosti glede na osebne izkušnje. Analiza pisem Ivana in Jožeta Modica je pokazala, da včasih tudi primarni pisni viri zgodovinskega dogajanja ne odražajo povsem resnično. Zato moramo biti pri vrednotenju zgodovinskih virov, tako primarnih kot sekundarnih, kritični.

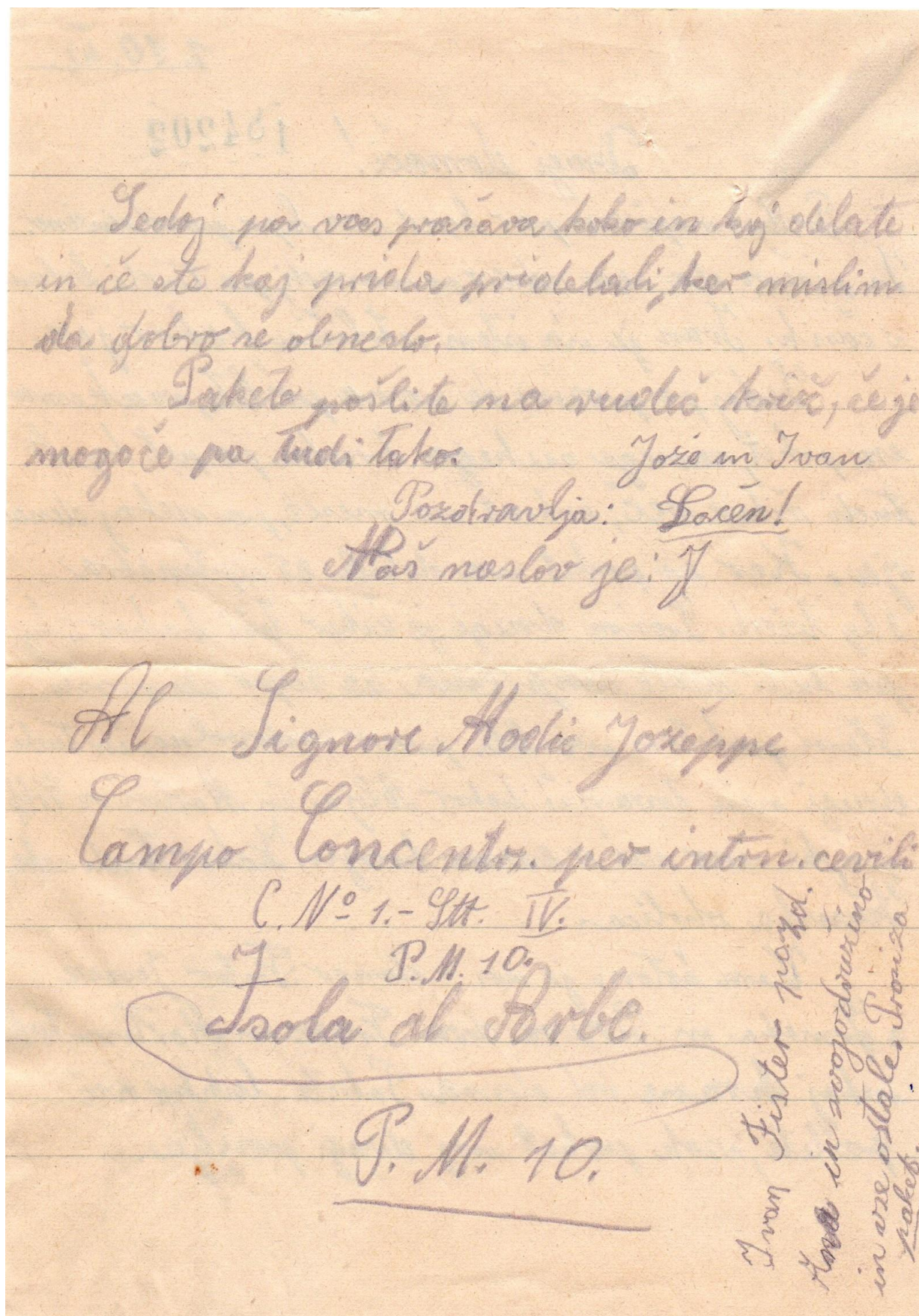
Po izvedbi intervjujev sem ugotovila tudi, da je izkušnja taborišča tako internirance kot njihove potomce življenjsko zaznamovala. Interniranci so se iz taborišča vračali izmučeni, shujšani in bolehn. Imeli so tudi psihične posledice. V omenjenih intervjujih sem izvedela, da jih večina o svoji izkušnji ni rada govorila. Štefanija Starin je tudi priznala, da je njen oče po vrnitvi iz taborišča postal grob, živel v promiskuiteti in se vdajal alkoholu. Prav tako so travme vsak na svoj način predelovali njihovi potomci. Štefanija Starin o razmerah v koncentracijskem taborišču Kampor na Rabu ni mogla spregovoriti, zavila se je v molk. Družine internirancev so bile zaradi nasilja italijanskega okupatorja in internacije družinskega člana tudi materialno zaznamovane. Tiste, ki so ostale brez očetov in sinov, so se zato še težje preživljale. Tiste, ki pa so bile v celoti internirane v fašistična koncentracijska taborišča, pa so se vračale na porušene, oropane, uničene in požgane domove. Žrtve fašističnega koncentracijskega taborišča Kampor na Rabu torej niso bili le interniranci, temveč tudi njihove družine in potomci.

Med raziskovanjem sem spoznala pomen zbiranja in zapisovanja pričevanj posameznikov za ohranjanje intimnega spomina na zgodovinsko dogajanje. Razvila sem željo za nadaljnje raziskovanje o fašističnih koncentracijskih taboriščih in ozaveščanje ljudi o usodah internirancev. Spraševala sem se, kaj še lahko storim, da temo italijanskih fašističnih koncentracijskih taborišč bolj raziščem in tako lažje predstavim svojim vrstnikom, ki so o tem pomanjkljivo ozaveščeni. Da bi razširila svoje znanje, sem se odločila, da bom z družino potovala na otok Rab in obiskala spominski park, kjer sta pokopana Ivan in Jože Modic. Med domačini na Rabu imam znance, ki so na otoku živeli med delovanjem koncentracijskega taborišča Kampor ali pa so jim o taborišču pripovedovali očividci. Z njimi se bom pogovarjala in zbirala njihova pričevanja. Še naprej bom na Ižanskem iskala stike svojcev preživelih internirancev in z njimi izvajala intervjuje. Vrnila se bom tudi v staro hišo v Mateni in poskušala najti še kakšen materialni vir, ki so ga tam pustili Italijani. O drugi svetovni vojni, okupaciji slovenskega ozemlja, raznarodovalnih politikah okupatorjev in fašističnih koncentracijskih taboriščih se lahko bolje informiram tudi v Muzeju novejši in sodobne zgodovine Slovenije.

PRILOGA 1

Pisma Jožeta in Ivana Modica

Pismo 1

Kuverta	Ni kuverte
Datum	1. 10. 1942
Podpis	Jože in Ivan (Jože in Ivan Modic), pisal je Jože, o Ivanu piše v 3. osebi
Vsebina	- Je večinoma zdrav, včasih tudi bolan, - prosi za pakete, ki naj bodo težki vsaj 5 kg, - dobila sta le en paket (25. sep., 3 kg) - v taborišču je „cela ižanska okolica“, zapiše imena internirancev, - vpraša, kako gre domačim, - zapiše njun naslov, na katerega jima lahko pošljejo pakete, - doda sporočilo Ivana Fisterja za družino.
Značilnosti	Na pismu odtisnjena številka 184202, verjetno od cenzure

Naslov, ki ga zapiše Jože:

Al Signore Modic Jožeppe

Campo Concentr. per intrn. cevili

C. № 1. – Stt. IV.

P.M. 10

Isola al Arbe

Dragi starši

1. 10. 42.

Ob priliki vam pišem prvo pismo o tukajšnjih razmerah. Jaz sem udrar in Jože tudi, ki se nahajava oba skupaj, pa tudi vsi okoličani. Tukaj^{že} udrar kraj le noči so bolj hladne, višavik pa pride tudi velika nevihta, I spim pod šotori v tem šotoru smo skupaj večer trije Strazišar Ivan in papirar ~~Jože~~ in bresta. Vsako nedeljo je sv. maša, kate na prostem ki se jo asi udeležiti, mo Jože je dobil paket 25. sept. za katerega smo zelo hvaležna, jaz ga pa nisem dobil še.

Sedaj pa vas prosim da nam pošljete vašemu po en paket ^{samega} suhega kruha in nekaj denarja, točak je lahko do 5 kg ali tudi več, pa prosim da kaj pišite o doznacih razmerah, pakete pa pošljite vsak mesec^{vsakemu} ali tudi dva, samo naj drugi poriča.

Z odličnim sportovanjem
vaš oin
Ivan.

Moje naslov je.

9 Campo concentramento internati civili
trbe.

C N° 1 Lett IV Ist. 230.

Šolili 1 švertna nedelja

Pismo 2

Kuverta	Ni kuverte
Datum	1. 10. 1942
Podpis	Ivan
Vsebina	- Poroča, da sta oba z bratom zdrava, - sporoči, kdo od sovaščanov je z njim v taborišču, - piše o vremenskih razmerah (mraz, nevihte), - napiše, da gredo vsako nedeljo k maši, - le Jože je dobil en paket (25. sep., 3 kg) - prosi za paket in poda navodila, kaj naj mu pošljejo.
Značilnosti	- Žig 22/1, - naslov pošiljatelja, - domači so na zadnjo stran pisma pripisali, da so pismo prejeli na 1. adventno nedeljo.

39651

Dragi domači,

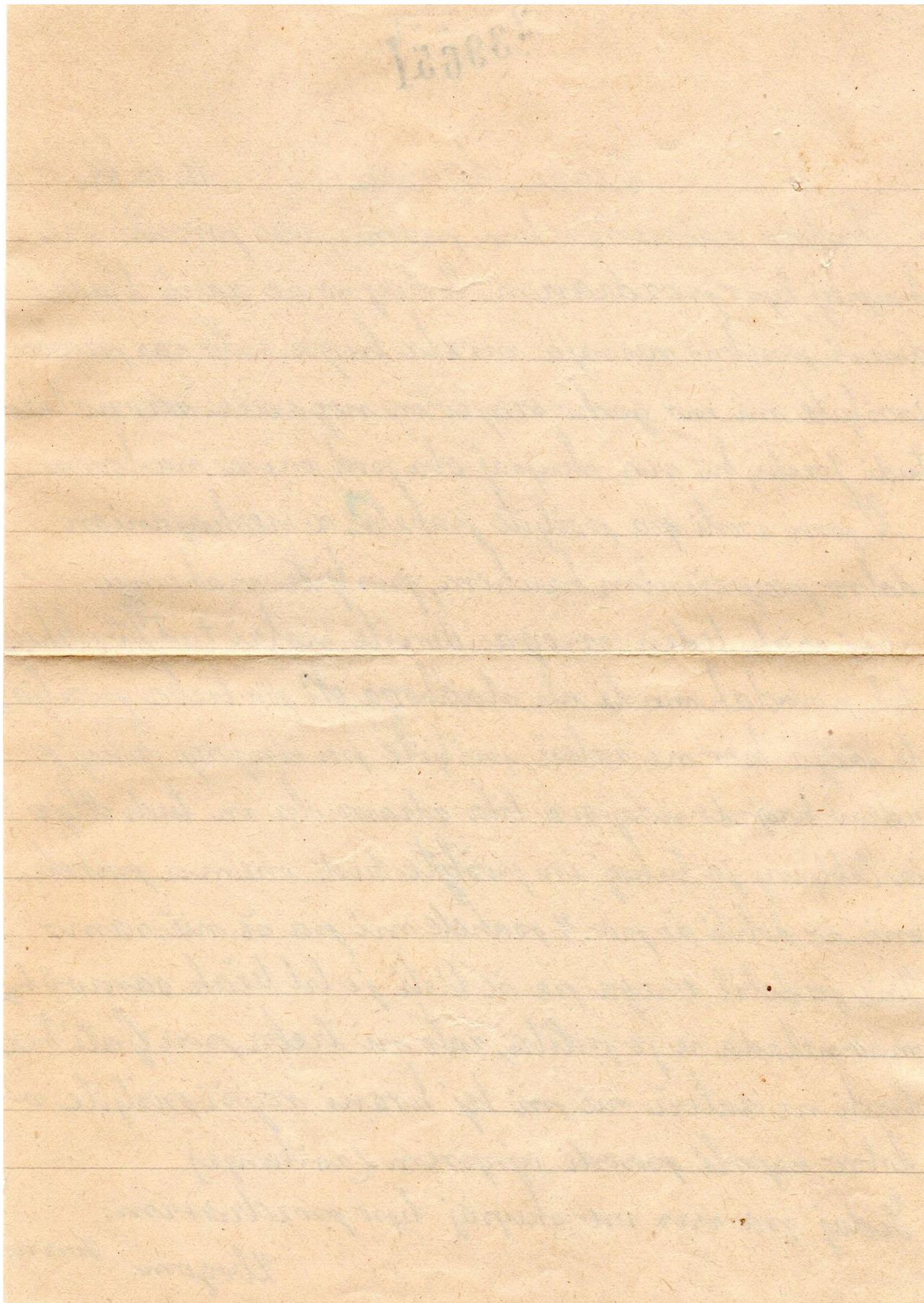
15. 10. 42.

Predno začnem v tem pismu, vas prositi vse skupaj lepo pozdravim. Sedaj so se začeli hladni dnevi posebno razsaja mrzla burja. zato vas prosim pošljite mi eno gorke stajco in nogavice. ravno tako tudi Foxetu, ki sva skupaj oba pod enim naslovom.

Prvi vrti pa pošljite pakete² a neshajanim dobro zaprečenim kruhom, pošljite vsakemu vsaj vsak teden enega, denite notri tudi^{se} pleha-
tih posodah masti ali sladkorja. ki pa treba pošilja-
ti sadja ker ne xalezē, pošljite pa čimprej. Tukaj je
xdrav kraj, do sedaj sva bila xdrava oba in tudi obli-
z iz Dbljenj je tukaj in pošljite tudi onemu pakete.
oni so dobili xē po 4 pakete mi pa še nič, samu
Jože je dobil enega pa še tioti je bil le xak samo 3 kg
marmelada se je pilila, zato mi treba pošiljati ker
tudi ne xalezē nič pri tej hrani rajši pošljite v
dobro xuprti posodi xjnsrem (rožanje)

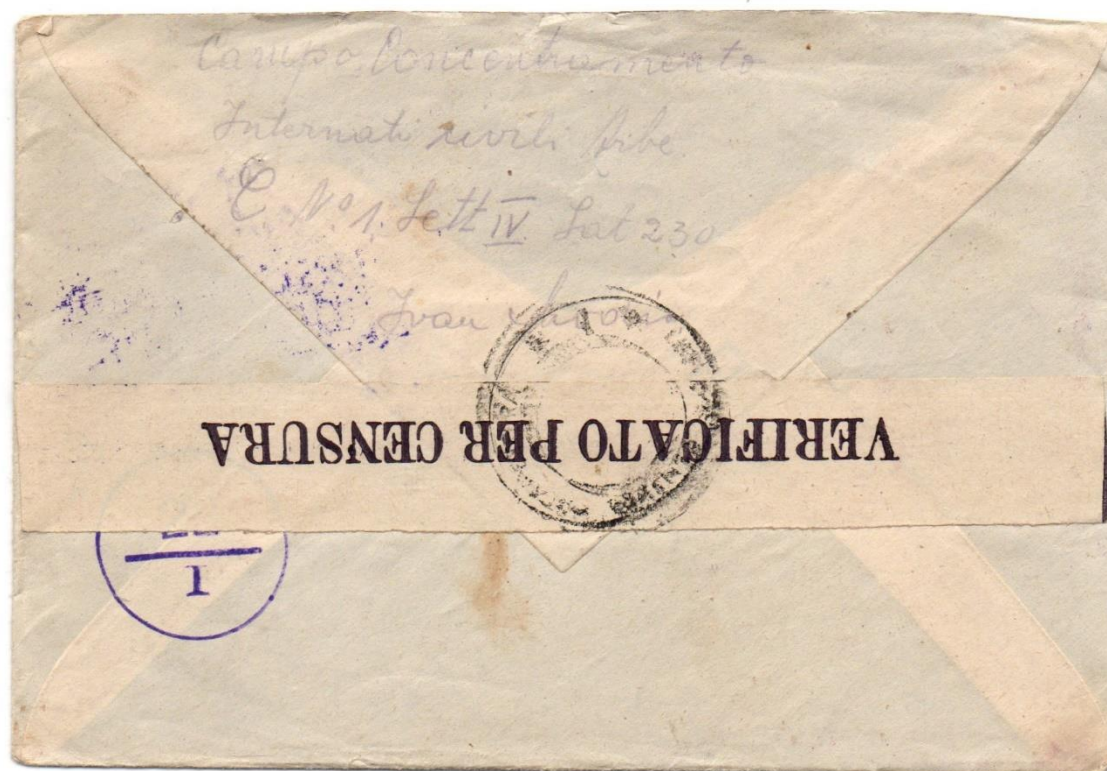
Sedaj pa vas vse skupaj lepo pozdravim.

Xlvgom. Ivan.

Pismo 3

Kuverta	Ni kuverte
Datum	15. 10. 1942
Podpis	Ivan
Vsebina	- Piše o mrazu, burji, - prosi za topla oblačila, - prosi za pakete zase in za brata, - piše, katero hrano naj pošljejo (kruh, mast, sladkor), - omeni Alojza iz Vrbljenj, prosi za pakete zanj, - do sedaj je le brat dobil en paket.
Značilnosti	Na pismu odtisnjena številka 239651, verjetno od cenzure

Dragi domači.

13. 11. 42.

Prejdem začnem pisati, vse skupaj lepo pozdravim,
in vas lepo prosim pošljite pakete in tudi kaj pisite
da bom vedel kako je kaj doma če je vse v redu in
če ste živi in zdravi. Ker nič ne pošljete, drugi dobijo
vsak teden paket s kruhom sedaj pa še tudi z obleko.
Sedaj je prebitih mraz in nas sebe isto pošljite
v prvi vesti paket s kruhom in mastjo pa tudi nekaj šiva-
nja in denarja. Pot tudi kakemu po en par perila in
štumpe. Paketi naj bodo najmanj 5 kg teški in tudi še več.
Družaci so zdravi le včasih je huda driska ker je
slaba hrana in včasih surova pesa ali buče. Ino
vsi skupaj tudi iz blajenje oba in dvoje štirje in
vsi okolišani kakor sem že pisal prejšnjih pismih
pa kakor kaže da jih niste dobili.

Sedaj pa vse skupaj še enkrat lepo pozdravim.

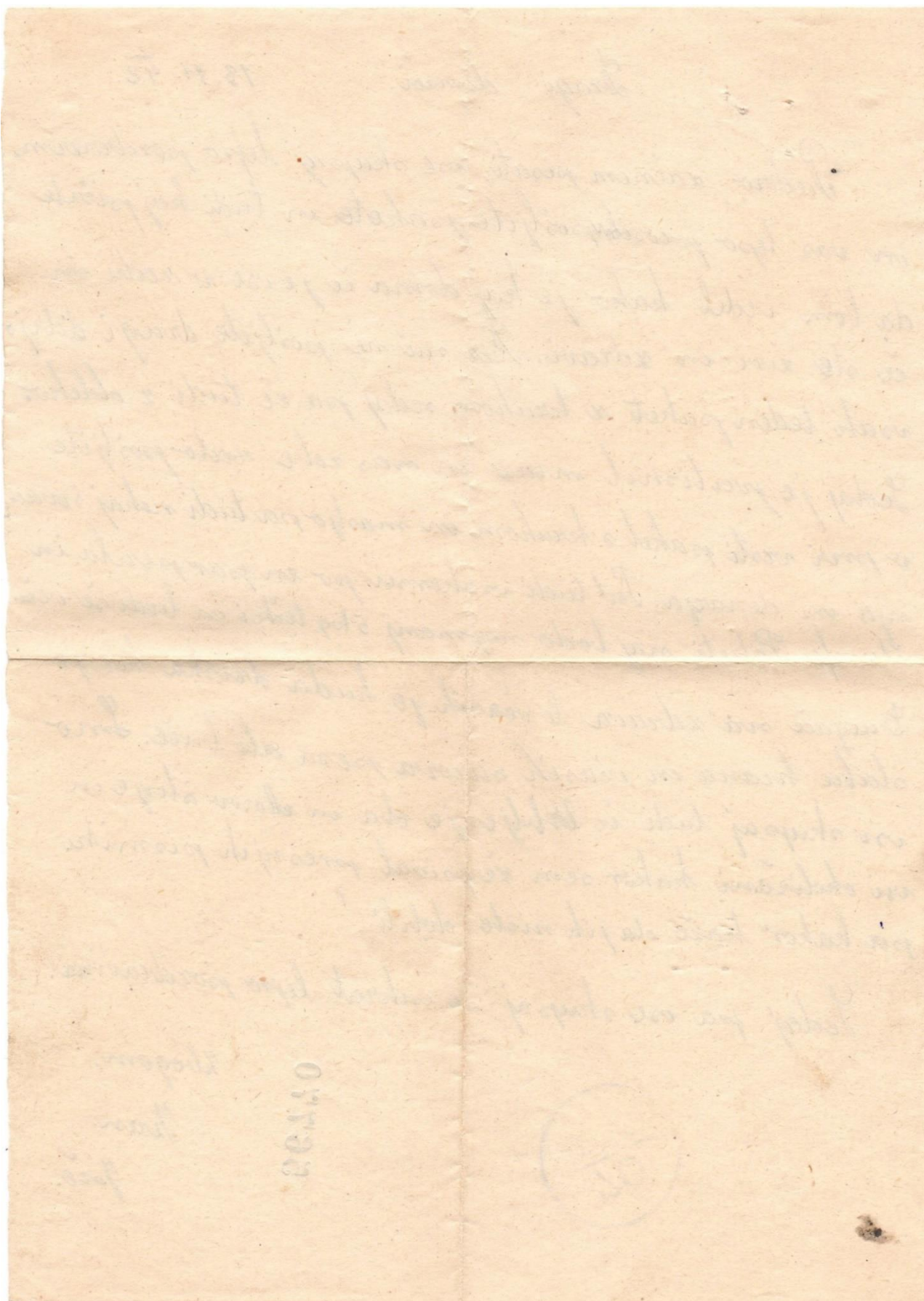

56770

Zbogom.

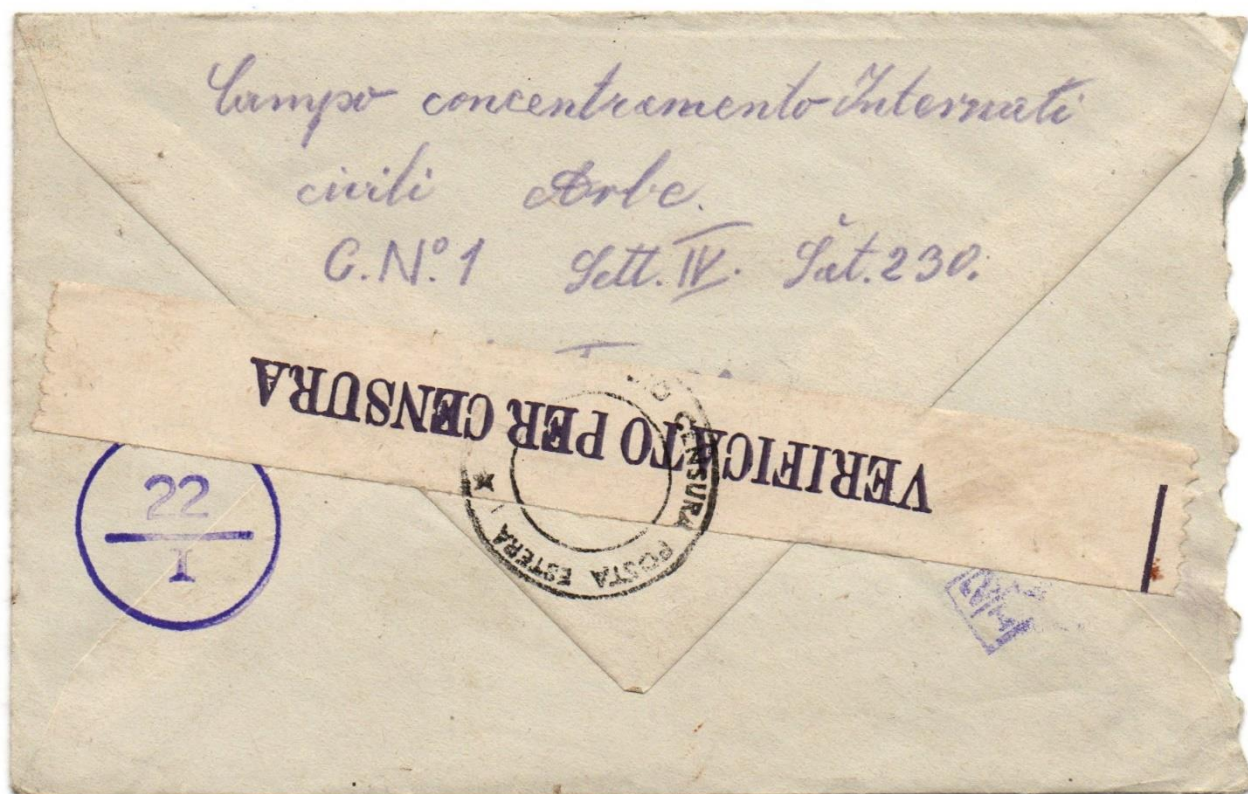
Franc

Jože.

Pismo 4

Kuverta	- Žig taborišča - Recapitare/dostaviti - Verificato per censura - Žig 22/1 - Naslov pošiljatelja (Ivan) in naslovnika (oče Jože)
Datum	13. 11. 1942
Podpis	Ivan, Jože. Sklepam, da je pisal Ivan, ker je na kuverti napisan kot pošiljatelj in po pisavi.
Vsebina	- Pozdravi domače, - prosi za pakete, - potoži, da ostali dobijo po en paket na teden, on in brat pa že več tednov nič, - poroča, da se je močno shladilo, - še enkrat prosi za pakete, posebej za hrano, - pove, da sta zdrava, včasih jima zdravstvene težave povzroča driska zaradi slabe hrane, - piše, da so z njima internirani vsi okoličani, - sklepa, da domači niso dobili vseh pisem.
Značilnosti	Številka 56770, najbrž od cenzure. Tudi žig 70/IV.

Dragi domači.

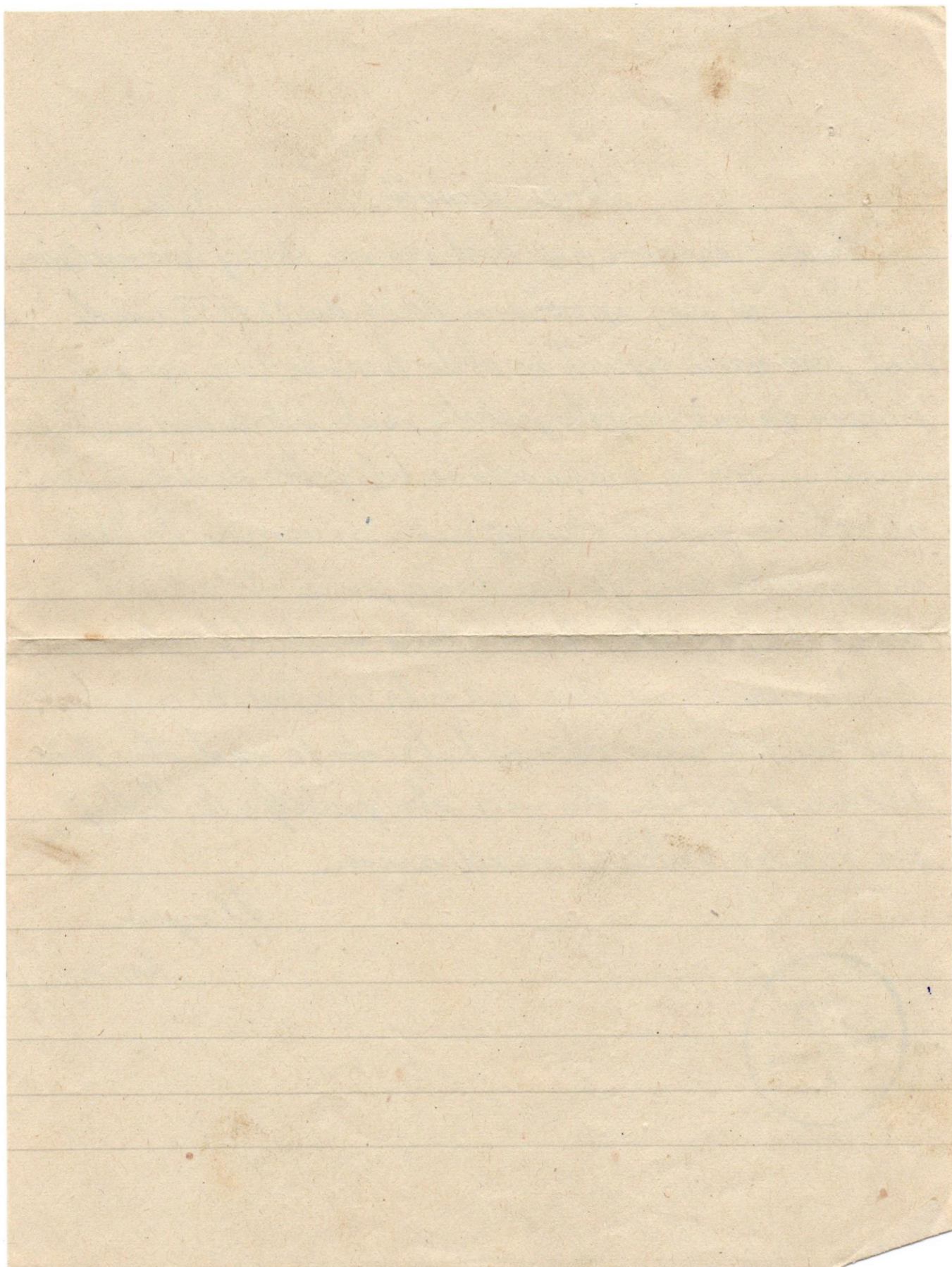
4. 12. 42.

Pecno napišem par besed vas vse skupaj lepo pozdravim. Sedaj pa vam sporočam da je dne 28. 11. 42. umrl brat Jože radi cigaret in oliv hrane. Hase pa vas prosim da mi pošljete pakete, vsak teden ker nastaja mrak in pri tej hrani nas še bolj zbe. denite motri masti in nekaj denarja in šivenja. Pa tudi vi kaj pišite kako je kaj doma in če ste zdravi ali je kaj narobe ker se tako malo brigate name. dobila sem samo dva paketa na Jožev mesto name pa nič. Oba paketa sta je snel oba Jože ker sta mislila da na oba pošljate. Sedaj pa vse še enkrat pozdravim.

Žbogom.

Ivan.

Pismo 5

Kuverta	- Žig taborišča, - Verificato per censura, - žig ...Censura Posta Estera (cenzura za tujo pošto), - žig 22/1
Datum	4. 12. 1942
Podpis	Ivan
Vsebina	- Pozdravi domače, - sporoči, da je 28. 11. 1942 umrl brat Jože, - prosi domače za pakete s hrano in obleko, - poroča, da je vedno bolj mrzlo, - prosi, naj mu domači pišejo, kako je doma, - pravi, da se malo brigajo (zanimajo) zanj, - pove, da sta dobila le dva paketa na bratovo ime. Vsebino obeh je pojedel brat Jože.
Značilnosti	Žig 22/1

PRILOGA 2

Intervju z Jožetom Škrabo

Intervju je potekal na domu Jožeta Škrabe v Iški 3. februarja 2024.

Kje in kdaj si bil rojen?

4. septembra 1953 v Iški.

Povej mi o svoji družini. Koliko vas je bilo?

Bilo nas je 5. Ata Jože, mama Lojzka, jaz, sestra Minka in sestra Fani.

Ali si hodil v šolo?

Seveda. V osnovno šolo tri leta in pol v Iško vas, potem pa na Ig.

S čim so se ukvarjali starši?

S kmetijstvom.

Za Slovenijo se je vojna začela 6. aprila 1941, ko so sile osi napadle Jugoslavijo. Italijani so Ljubljano zasedli 11. aprila. Ti je oče povedal, kdaj je okupator vkorakal v Iško in kako so se vaščani odzvali na okupacijo?

Ne vem, kdaj natanko so prišli. Morali so priti že leta 1941. Naselili so se v šolo, cerkev in v Mihelčkovo hišo v Iški vasi. Od začetka menda ni bilo nič posebnega, vendar so se v okolici kmalu zatem zbrali partizani in jih začeli napadati. Seveda so Italijani ukrepali po svoje. Najprej so ubili Štefanovega, ne vem natanko, kako in zakaj. V glavnem so se partizani zbirali na Ubgi, vzpetini nad vasjo. Od tam so imeli pregled nad šolo in cerkev. V Mihelčkovi hiši so imeli Italijani kuhinjo. Od okna do cerkve je bila napeljana zajla [...]. Italijani so jim grozili, da bodo požgali vas, če se upiranje ne preneha, kar se je tudi zgodilo. Ne vem natanko, kdaj.

Italijanska okupacijska politika je bila v začetku do civilnega prebivalstva milejša od nemške. Kakšen odnos so Italijani gojili do prebivalcev Iške in okolice?

Nihče mi ni govoril, da so bili Italijani nasilni ali zahtevali, da se govori italijansko. Od začetka so v glavnem kradli kokoši in mačke, druge hrane niti ne, pa še to najbrž ne po ukazu nadrejenih. V ofenzivi julija 1942 pa so masovno kradli. Takrat so tudi ubili Prstavčevega in Adortovega. Tisti jutro sta oče in ded stala na vogalu hleva. Dolina je bila vsa zelena zaradi vojakov. Prstavčev in Adortov sta začela bežati z nahrbtniki, nameravala sta se skriti v Benkotovo luknjo. Italijani so streljali na njiju in oba ubili. (*premišljuje*) Italijani so tudi požgali Iško vas, dva vikenda in planinski dom, v katerem so se skrivali partizani.

Italijani so leta 1942 odprli taborišče Kapor na otoku Rabu. Bodoče internirance so pogosto nasilno aretirani. Kdaj in kako sta bila tvoj oče in stric internirana?

Aretirana sta bila julija leta 1942. 22. julija so Italijani zajeli štiri domačine, med njimi mojega očeta, ki so jim morali kazati pot do Gornjega Iga in na Ustje, kjer so se skrivali partizani. Obljubljeno jim je bilo, da če na Italijane pade kakšen strel, bodo oni prvi pokončani. Nato so Italijani 26. julija pozivali, da se morajo moški zgledati v šoli v Iški vasi. Tam so z žico zvezali po dva skupaj in jih s tovornjaki odpeljali v Ljubljano. Ne vem, koliko časa so bili v Ljubljani. Od tam so z vlakom potovali do Reke, nato pa z ladjo na Rab.

Mnogi ljudje niso vedeli, zakaj so jih Italijani aretirali. Sta bila Jožef in Jakob seznanjena z razlogom za deportacijo?

Mislil, da ne. Oče mi o tem ni povedal ničesar.

V taborišču so bile življenjske razmere neznosne. Vladala je lakota, higiena je bila slaba. Ti je oče pripovedoval o razmerah v taborišču?

Da. Hrane je bilo premalo, pozimi je bil mraz, ogromno je bilo uši. Benkotov si je na novega leta dan slekel srajco in iz nje obiral uši. Nabral jih je 365, kolikor je dni v letu, potem pa ga je preveč zeblo, da bi nadaljeval. (*premor*) Povedal mi je, da so v taborišču imeli kazenske kole, kamor so za več ur kazensko privezovali internirance. Tudi očeta so kazensko privezali. Ne vem natanko, zakaj. Nek paznik ga je trpinčil, oče pa kot oče, jeznega karakterja, ga je udaril s krtačo. Celo dopoldne je bil privezan za kol. (*premor*) Hrano so iskali po pomijah, zelinate kocne in podobne stvari.

Interniranci so si lahko z družino izmenjevali pisma. Je bila vaša družina v stiku z Jakobom in Jožetom? Sta vedela, kaj se je med vojno dogajalo izven taborišča?

Tega mi ni nikoli povedal. Povedal mi je le, da so družine internirancev pošiljale pakete s hrano, ni pa povedal, če je tudi on dobil kakšnega.

Zaradi težkih razmer v taborišču je umrlo okoli 1200 ljudi, še več pa jih je umrlo po premestitvi v druga taborišča. Sta brata preživela internacijo?

Jaka je bil premeščen v Renicci. Na Rabu so iskali prostovoljce. Rečeno jim je bilo, da potrebujejo ljudi za delo nekje drugje. Jaka se je odločil, da bo odšel, Jože pa je ostal na Rabu. Brata je posvaril, da bi lahko razmere drugje bile še slabše, Jaka pa je bil prepričan, da slabše kot na Rabu ne more biti. Krogarjev ata, ki je skupaj z njim odšel v Renicci, nam je povedal, da se je stric tam od lakote prenaedel želodov, zaradi česar je umrl. Oče pa je, ne vem do kdaj, ostal na Rabu, kasneje pa je bil premeščen na Reko. Tam so bile razmere mnogo boljše. Omenjal je tudi taborišče Padova, vendar se ne spomnim, če je bil interniran tudi tam. Preživel je in se vrnil domov.

Težke razmere v taborišču so internirance popolnoma izčrpale, mnogi so hudo zboleli. V kakšnem fizičnem stanju je bil Jože ob vrnitvi?

Shujšan in bolehen. Vračal se je s skupino drugih domačinov, ki so bili internirani z njim. Vračali so se peš, najbrž z Reke. Niso vedeli, kje hodijo. Oče je rekel, da so iskali pogled na domače hribe. Ko so prišli v Zapotok, si niso upali naprej zaradi partizanov. Ustavili so se pri Ganoniju, kjer je včasih bila gostilna. Tam so vprašali, če se kje v bližini skrivajo partizani. V gostilni so jim rekli, da se ne, v resnici pa je med tem gostilničarjeva sestra Vida šla po partizane. Tej so jih zajeli in jih gnali na Mokrc. Želeli so jih vpoklicati. Oče se je izgovarjal, da je preveč shujšan in da se ne spozna na orožje. Prišla je prilika, da jih ni nihče pazil. Takrat so zbežali in oče se je vrnil domov. Kmalu zatem so spet prišli partizani. Oče je ležal na peči, oni pa so ga suvali in zahtevali, da gre z njimi. Spet se je izgovarjal, da je še prešibak. Dogovorili so se, da bo še dva tedna doma, potem pa bo moral z njimi. Še isti dan je zbežal v Tomišelj k sestri Micki. Zapregla je konje in ga z vozom odpeljala na Brezovico. Od tam je s pomočjo poznanstev zbežal v Celovec. Še do konca vojne je delal na železnici v Celovcu.

Čas, ki ga je preživel interniran je verjetno vplival tudi na njegovo duševno zdravje. Se je Jože spremenil tudi kot oseba?

Mislim, da ne.

Njegova internacija je zagotovo tudi materialno zaznamovala vašo družino. Kako se je v času med njegovo internacijo preživljala družina?

Doma so ostali ata, mama in teta Urša. Težko so se preživljali, a ne zaradi Italijanov, temveč zaradi komunistov. Niti Italijani niti Nemci tukaj niso naredili škode. Partizani pa so izpraznili hlev in ukradli voz. Sekali so po gozdovih. Zahtevali so obvezne dajatve. Kot dajatev so posekali 660 jelk, in to ne drobnih. V zameno za približno 2000 kubikov lesa sta oče in ded dobila vsak po en par čevljev.

Ali se ti zdi, da se danes dovolj govori o zločinih, ki so jih Italijani storili med okupacijo slovenskega ozemlja?

Kaj pa vem. Zdaj je to že tako dolgo nazaj. Premalo se govori, kaj slabega so storili partizani. Oni so naredili več škode kot Italijani.

PRILOGA 3

Preglednica sogovorcev

Štefanija Starin	- Intervju je potekal 2. 2. 2024 v Livadi. - Gospa se je dobro spominjala časa italijanske okupacije, ob okupaciji je bila stara 13 let. - V taborišče Kampor na Rabu je bil interniran njen oče Alojz Vidmar. - Ob vprašanjih o očetovi internaciji in taborišču je postala redkobesedna. Na vprašanja je odgovarjala z enozložnicami, npr. Da, v taborišču je bila huda lakota. - Več je povedala o italijanski okupaciji. - Alojza Vidmarja so Italijani leta 1942 internirali v koncentracijsko taborišče Kampor. Z Raba so ga premestili v Gonars, od koder se je po kapitulaciji Italije z vlakom vrnil domov. Po vrnitvi je bil spremenjen človek.
Jože Škraba	- Intervju je potekal 3. 2. 2024 v Iški. - Jožetu je o okupaciji in internaciji pripovedoval njegov oče Jožef Škraba. - Zelo dobro se je spominjal očetovih pripovedi. - Na vprašanja je odgovarjal podrobno, pogosto je svoje odgovore razširil. - Celoten intervju je Priloga 2.
Janez Orhini	- Intervju je potekal 15. 2. 2024 na Igu - V taborišče Kampor na Rabu je bil interniran njegov oče Janez Orhini in stric Franc Orhini. - O očetovi in stričevi internaciji v italijanskih fašističnih taboriščih je vedel malo. Več mi je povedal o očetovi internaciji v nemških koncentracijskih taboriščih. - Na domu hrani zapisnik o zaslišanju očeta v zadevi priznanja statusa žrtve vojnega nasilja. - Očeta Janeza Orhinija so Italijani 18. avgusta 1942 odpeljali v fašistično taborišče Kampor na Rabu, nato v Gonars in Renicci, od koder se je ob kapitulaciji Italije vračal domov. Na poti domov so ga zajeli Nemci in ga odpeljali v nemška nacistična taborišča. Na Ig se je vrnil šele leta 1945. Njegov brat Franc Orhini je bil prav tako interniran na Rab.

Anton Šivec	- Intervju je potekal 16. 2. 2024 na Golem. - V taborišče Kampor na Rabu je bil interniran njegov stric Vide Šivec. - Ni vedel veliko o stričevi izkušnji taborišča. Stric mu je o internaciji pripovedoval, vendar ga Anton, takrat še mlad fant, ni rad poslušal. - Hrani sezname žrtev koncentracijskih taborišč druge svetovne vojne z Iga in okolice. - Videta Šiveca so 23. avgusta 1942 internirali v taborišče Kampor na Rabu. Januarja 1943 so ga premestili v Gonars, kjer je bil interniran do kapitulacije Italije. Na poti domov so ga zajeli Nemci in ga odpeljali v nemško nacistično taborišče, kjer je bil interniran do kapitulacije Nemčije. Domov se je vrnil 1. junija 1945.
Jožefa in Stanislav Zadnikar	- Intervju je potekal 22. 2. 2024 na Ižanski cesti v Ljubljani. - Stanislav (Stane) in Jožefa (Jožica) sta zakonca. - Na Rabu sta bila internirana njuna očeta, Franc Brancelj in Jože Zadnikar. - Jožica je odgovarjala zelo podrobno, Stanislav malo manj. - V času okupacije sta bila oba še majhna otroka. - Franc Brancelj je bil interniran v fašistično taborišče Kampor, ker je bil partizan. Delal je v taboriščni kuhinji. Pridružil se je Rabski brigadi in se po kapitulaciji Italije vrnil v Slovenijo. Sprva ni prišel domov, ker je šel k partizanom. - Jožeta Zadnikarja so Italijani aretirali leta 1941. V fašistično taborišče Kampor so ga internirali poleti 1942. Z Raba je bil kasneje premeščen v Gonars, kjer je bil interniran do kapitulacije Italije. Domov se je vračal peš.

PRILOGA 5

Rodbinska pola družine Modic

RODBINSKA POLA.

Poročila iz krstne (rojstne), poročne in mrtiške matice o družini *Modic Jožef in*
Modic Franciska hiš. št. *20* v kraju *Platenca*
 občini *Komisarj*

Ime, priimek, tudi navadni pridevek	Dan, mesec in leto rojstva	Leto poroke	Vera	Stan ali poklic	Dan, mesec in leto morebitne smrti	Opomnja
1	2	3	4	5	6	7
<i>Modic Jožef</i>	<i>6. 12. 5</i> <i>1888</i>	<i>6. 11.</i>		<i>zgodar</i>		
<i>Modic Franciska</i>	<i>27. 9.</i> <i>1888</i>	<i>1911</i>		<i>genu</i>		
<i>Flavija</i>	<i>16. 11.</i> <i>1912</i>			<i>hri</i>		
<i>Jožef</i>	<i>12. 8.</i> <i>1914</i>			<i>sm. +</i>		
<i>Alojzija</i>	<i>22. 4.</i> <i>1920</i>			<i>hri</i>		
<i>Antonija</i>	<i>8. 11.</i> <i>1922</i>			<i>hri</i>		
<i>Ivan</i>	<i>23. 2.</i> <i>1924</i>			<i>sm. +</i>		
<i>Franciska</i>	<i>22. 11.</i> <i>1926</i>			<i>hri</i>		
<i>Ivana</i>	<i>25. 11.</i> <i>1928</i>			<i>hri</i>		
<i>Franc</i>	<i>16. 11.</i> <i>1930</i>			<i>sm</i>		
<i>19. 11. 1933</i>						

Platenca

Na rodbinski poli sta imeni Jožeta (Jožefa) in Ivana Modica označeni z zeleno barvo.

VIRI IN LITERATURA

CEDILNIK, Alenka. 2018. Zgodovina 1. Prazgodovina in stari vek: učbenik za zgodovino v 1. letniku gimnazij. Ljubljana: Mladinska knjiga. ISBN 978-961-01-5064-0

ČEPIČ, Zdenko, GUŠTIN, Damijan in TROHA, Nevenka. 2017. Slovenija v vojni 1941–1945. Ljubljana: Modrijan založba. ISBN 978-961-287-062-1

FÜRST, Irena in KOKALJ KOČEVAR, Monika. 2014. Slovenski izgnanci 1941–1945. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije. ISBN 978-961-6665-35-3

GESTRIN, Ferdo. 1993. Svet pod Krimom. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU.

GODEŠA, Bojan. Spodnja Štajerska je nemška! Mladina, posebna izdaja tednika Mladina: Druga svetovna vojna v Sloveniji, 2015.

JANEŽ, Herman. 2003. Koncentracijsko taborišče Kampor na otoku Rabu 1942–1943. Ljubljana: Taboriščni odbor Rab pri Koordinacijskem odboru žrtev nacifašističnega nasilja GO ZZB NOB Slovenije.

JANEŽ, Herman. 1988. Kampor, koncentracijsko taborišče na Rabu. Ljubljana: ČZDO Komunist, TOZD Komunist Ljubljana.

KIRN, Stane. 2009. Genocid nad slovenskim narodom v koncentracijskem taborišču na Rabu. Vzeto iz: O slovensko italijanskih odnosih in odnosu države Slovenije do svojih rojakov sosednjih državah. Zbornik uredil Bogo Šest. Ljubljana : Državni svet Republike Slovenije. ISBN 978-961-6453-33-2

KOTNIK, Stane. 2007. Italijansko koncentracijsko taborišče na otoku Rabu. Scenarij, avtor priredbe Stane Kotnik; besedilo Herman Janež, Anton Vratuša; režija Jože Vozny. Ljubljana: ZZB za vrednote NOB Slovenije, taboriščni odbor Rab. https://www.youtube.com/watch?v=rTRum_LD3E Pridobljeno: 15. 1. 2024.

LUTHAR, Oto, VERGINELLA, Marta in STRLE, Urška. 2023. Užaljeno maščevanje. Spomin na italijanska fašistična taborišča. Ljubljana: Založba ZRC. ISBN 978-961-05-0692-8

PEROVŠEK, France. 2002. *Velika italijanska ofenziva 1942*. Ljubljana: Društvo piscev zgodovine NOB Slovenije. ISBN 961-6049-30-5

PETEJAN, Saša. 2014. Strah ostane. Scenarij Saša Petejan, režiser Dušan Moravec, Ljubljana: RTV Slovenija. <https://365.rtvsl.si/arhiv/dokumentarci-kulturno-umetniški/174362416> Pridobljeno: 15. 1. 2024.

REPE, Božo. 2015. S puško in knjigo. Narodnoosvobodilni boj slovenskega naroda 1941-1945. Ljubljana: Cankarjeva založba. ISBN 978-961-282-099-2

SUMMERFIELD, Penny. 2019. Histories of the self. Personal narratives and historical practice. Abingdon, New York: Routledge. ISBN 978-0-415-57618-5

ŠKORJANEC, Viljenka. Taboriščne razmere na Rabu. Zgodovina v šoli, številka 3–4, letnik 19, 2010.

ŠTIH, Peter, SIMONITI, Vasko, VODOPIVEC, Peter. 2016. Slovenska zgodovina: od prazgodovinskih kultur do začeta 21. stoletja. Ljubljana: Modrijan založba. ISBN 978-961-241-971-4

TRŠKAN, Danijela in BEZJAK, Špela. Aktivna ustna zgodovina v osnovnih in srednjih šolah: praktični napotki za učitelje in učence. Zgodovina v šoli, številka 1, letnik 30, 2022.